DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Alan Lightman

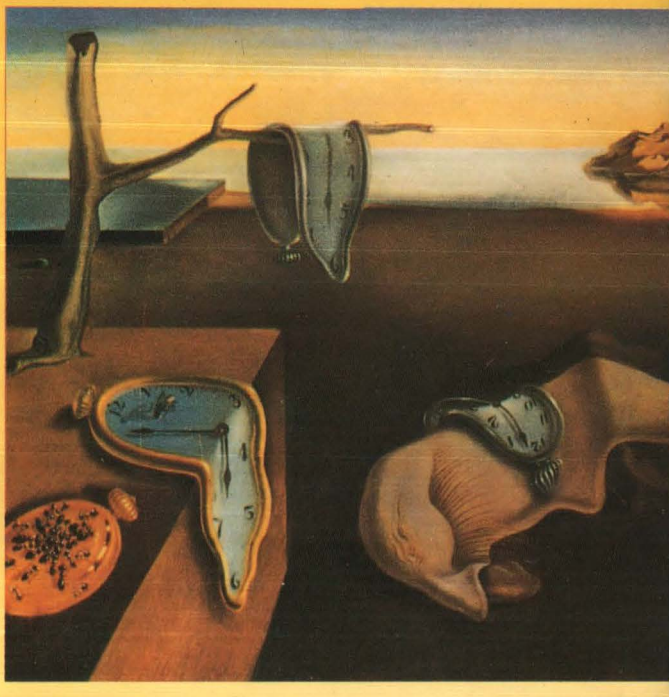

EINSTEIN'IN DÜŞLERİ

Türkçeye çeviren: Ergin Koparan

ÖZGÜR ÖZGÜR

ALAN LIGHTMAN / EINSTEIN'IN DÜŞLERİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Alan Lightman, 1948 yılında Memphis Tennessee'de doğdu.
Princeton ve California Institute of Technology'de eğitim gördü.
Granta, Harper's, *The New Yorker ve The New York Review of Books*'da yazılar yazdı.
Daha önceki kitapları, *Time Travel and Papa Joe's Pipe* (Zaman Yolculuğu ve Joe Babanın Piposu), *A Modern-Day Yankee in a Connecticut Court* (Connecticut Mahkemesinde bir Zamane Yankisi), *Origins* (Kökler), *Ancient Light* (Antik Işık), *Great Ideas in Physics* (Fizikte Büyük Fikirler) *ve Time for the Stars* (Yıldız Zamanı).
Einstein'ın Düşleri ilk romanıdır.
Massachusetts Institute of Technology'de fizik ve kompozisyon dersleri veren yazar aynı zamanda MIT kompozisyon ve insan bilimleri programının yöneticiliğini de yapmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çağdaş dünya romanı : 2
Yapıtın özgün adı: Einstein's Dreams, New York 1993
© Akcalı - Tuna Ajans, 1994
Kapak düzeni: Bülent Engez
Birinci basım: Ekim 1994
Dizi yönetmeni: Atilla Birkiye

Özgür Yayınları, Ankara Cad. 31/2 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 526 25 13 - 5219 14 49
Dizgi - basım - cilt: Acar Matbaacılık A.Ş.
Tel: (0-212) 577 69 96 - 567 98 64
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Alan Lightman

EINSTEIN'IN DÜŞLERİ

Roman

Çeviren:
ERGİN KOPARAN

özgür

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://rantey.org

PROLOG

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Uzaklardaki bol kemerli çarşının saat kulesi altı kez çalıp susuyor. Çalışma masasına yığılıp kalıyor genç adam. Yeni bir çoşku krizinden sonra büroya gün ağarırken gelmiş. Saçları karmakarışık, pantolonu birkaç beden büyük. Elinde yirmi sayfa kadar görünen buruşturulmuş bir kağıt tomarını sıkı sıkı tutuyor: Yeni zaman kuramı. Bugün Alman fizik dergisine postalayacak.

Kentten ses kırıntıları süzülüyor odaya. Taşa çarpan bir süt şişesi yankılanıyor. Marktgasse'de bir dükkânın tentesini indiren kol dönüyor. Sebze kamyonu usulca geçiyor caddeden. Yakındaki bir dairede bir kadınla bir erkek alçak sesle konuşuyorlar.

Odaya vuran loş ışıkta çalışma masaları silüet halinde ve yumuşak görünüyor, tıpkı uyuyan kocaman hayvanlar gibi. Genç adamın üstü açık kitaplarla dolu masası dışındaki on iki meşe masa, düzenli biçimde önceki günden kalma evrakla kaplı. İki saat içinde gelecek olan kâtiplerin her biri, işlerine tamı tamına nereden başlayacaklarını biliyorlar. Ama, bu solgun ışıkta masaların üzerindeki evrak, köşedeki saatten ya da kapının yanındaki sekreter iskemlesinden

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

daha fazla seçilmiyor. Şu anda görülebilen tek şey, masaların silüet halindeki biçimleri ve genç adamın iki büklüm hali.

Duvardaki zar zor seçilen saate göre altıyı on geçiyor. Dakikalar ilerledikçe yeni cisimler de biçimleniyor. Şurada metal bir çöp tenekesi görülüyor. Ötede duvarda bir takvim. Burada, bir aile fotoğrafı, bir kutu ataş, mürekkep kutusu, bir dolmakalem. İlerde bir daktilo, iskemle üzerine katlanıp bırakılmış bir ceket. Hazır ve nazır olan duvardaki kitap rafları gecenin sisi içinden çıkıveriyorlar zamanla. Raflarda patent defterleri. Bir defter sürtünmeyi en aza indirmek için eğimli dişleri olan bir sondaj çarkıyla ilgili. Diğeri, enerji kaynağı dalgalandığında da voltajı sabit tutan bir elektirik transformatörü öneriyor. Öteki düşük hızlı şaryosuyla gürültüyü azaltan bir daktiloyu tanımlıyor. Bu oda pratik fikirlerle dolu.

Dışarda Alplerin dorukları güneş altında parıldamaya başlıyor. Haziran sonlarındayız. Aare üstünde bir denizci küçük yelkenlisini çözüp yola çıkıyor. Akıntı onu Aarstrasse üzerinden Gerberngasse'ye, yaz elmalarına, çileklere götürecek. Fırıncı, Marktgasse'deki dükkânına geliyor, kömür fırınını yakıp un ve mayayı karıştırmaya koyuluyor. İki sevgili Nydegg köprüsü üzerinde kucaklaşıyorlar. Arzu dolu bakışları aşağıdaki ırmağa çevrili. Bir adam Schifflaube'deki balkonunda pembe gökyüzünü inceliyor. Uyku tutmamış bir kadın, her karanlık kemere merakla bakarak Kramgasse'de yavaş yavaş yürüyor yarı aydınlıkta dükkân tabelalarını okuyarak. Speichergasse'deki uzun ve dar büroda, pratik fikirlerle dolu odada genç kâtip hâlâ başı masanın üzerinde, iskemlesine kıvrılmış. Son birkaç aydır,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Nisan ortalarından bu yana, zaman üzerine sayısız düşler kurdu. Düşleri, araştırmalarına öncülük etti. Düşleri onu yiyip bitirdi. Öyle dehşete düştü ki bazen uyanık mı olduğunu, düş mü gördüğünü ayırt edemedi. Ama düş görmenin sonuna geldi artık. Birçok olası zaman oluşumlarından biri baskın çıkıyor. Diğerlerinin olanaksız olduğu anlamına gelmiyor bu. Onlar da belki başka dünyalarda var olabilirler.

Genç adam iskemlesinde doğruluyor, daktilo kızın gelmesini beklerken usulca Beethoven'in *Ayışığı Sonatı*'nı mırıldanıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

14 NİSAN 1905

Zamanın, kendi üzerine kıvrılan bir daire olduğunu düşün. Dünya, kusursuzca, sonsuza dek kendini yineliyor.

Çoğunlukla insanlar yaşamlarını yeniden yaşayacaklarını bilmiyorlar. Tüccarlar bilmiyor aynı pazarlığı tekrar tekrar yapacaklarını. Politikacılar, zaman döngüsü içinde aynı kürsüden sonsuz kez bağıracaklarını bilmiyor. Ana babalar bebeklerinin ilk gülücüğünü sanki bir daha duymayacaklarmış gibi karşılıyor. İlk kez sevişen âşıklar utanarak soyunuyor, yuvarlak kalçalar, narin göğüsler onları şaşırtıyor. Nereden bilsinler, her bir gizli bakışın, her dokunuşun, eskisine benzer biçimde tekrar, tekrar yineleneceğini.

Marktgasse'de de bu böyle. Dükkâncılar nereden bilebilir her el örgüsü kazağın, işli mendilin, her çukulatanın, her karmaşık pusulanın ve saatin yeniden tezgâhlarına geri döneceğini. Akşam karanlık çökünce, dükkâncılar ya evlerine, ailelerine gidiyorlar, ya da bira içmeye tavernalara. Kalabalık caddelerden geçen arkadaşlarına sesleniyorlar, her zaman dilimine emanet bir zümrütmüş gibi sarılıp ok-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şuyorlar. Nasıl bilebilirler hiçbir şeyin geçici olmadığını. Her şeyin yinelendiğini. Kristal avizenin çevresinde koşturan karınca başladığı yere döneceğini ne kadar bilirse onlar da o kadar farkındalar.

Gerberngasse hastanesinde bir kadın kocasına veda ediyor. Adam yatağın içinde, boş gözlerini karısına dikmiş. Son iki ay boyunca, kanser gırtlağından ciğerlerine, oradan da pankreasa ve beyne sıçradı. İki küçük çocuğu odanın köşesindeki iskemleye oturmuşlar. Avurtları çökmüş, bir deri bir kemik ihtiyar bir adam haline gelmiş babalarına bakmaya korkuyorlar. Karısı yatağa yaklaşıyor, kocasını alnından öpüyor, fısıldayarak veda edip çocuklarını alıyor, çıkıyor. Bunun son öpücük olduğundan emin. Nereden bilebilir zamanın yeniden başlayacağını. Yeniden doğacağını, liseye gideceğini, Zürih'deki galeride yine resimlerini sergileyeceğini, kocasıyla Fribourg'daki küçük kütüphanede tanışacaklarını, sıcak bir Temmuz günü yeniden Thun Gölünde yelkenle dolaşacaklarını, yeniden doğum yapacağını, kocasının tekrar sekiz yıl eczanede çalışacağını, bir akşam gırtlağında bir şişlikle eve geleceğini. Bunun yine büyüyeceğini, kocasının zayıflayacağını, yine bu hastanede bu yatakta, bu anda her şeyin biteceğini. Nereden bilebilir?

Her şeyin bir döngü olduğu dünyada, her el sıkış, her öpüş, her doğum, her sözcük tamı tamına yinelenecektir. İki arkadaşın dostluklarının sona erdiği, bir ailenin para yüzünden bölündüğü anlar, çiftler arasındaki tartışmaların her kırıcı anı, üstün olanın kıskançlığı yüzünden kaçan tüm fırsatlar, tutulmayan her söz de öyle yinelenecek.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tabii nasıl her şey gelecekte yinelenecekse, şu anda olan her şey de bundan önce milyonlarca kez yinelenmiştir. Kentte yaşayanların çok azı, düşlerinde, her şeyin geçmişte olup bittiğinin bilincindeler. Bunlar mutsuz insanlardır. Karşılaştıkları yanlış hükümlerin, hatalı isteklerinin ve kör talihlerinin geçmiş zaman döngüsünde yer aldığını hissederler. Ölü gecenin içinde bu lanetlenmiş hemşehrilerimiz çarşaflarıyla boğuşur, bir türlü huzura kavuşamaz, tek bir eylemi, tek bir davranışı bile değiştiremeyecekleri gerçeği onları dürtükler durur. Hataları, bu hayatlarında da, önceki hayatlarındaki gibi kılı kılına yinelenecektir. İşte yalnızca bu çifte talihsizler zamanın bir döngü olduğunun işaretini taşır. Her kentte, akşam ilerlediğinde, boş caddeler ve balkonlar bunların iniltileriyle dolar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

16 NİSAN 1905

Bu dünyada zaman akıp giden bir su gibidir. Kısa bir süre yerini bir enkaza bırakan, geçip giden bir esintidir zaman. Arada sırada, bazı kozmik etkiler bir miktar zaman birikintisini ana ırmaktan ayırıp, bir yan kol oluşturur. O zaman, ırmağın bu koluna kapılan kuşlar, toprak, insanlar kendilerini birdenbire geçmişe sürüklenmiş bulurlar.

Geçmiş zamana taşınan insanları tanımak çok kolaydır. İlk bakışta dikkat çekmeyen koyu renkli kıyafetler giyerler. Tek bir ses bile çıkarmamaya, tek, bir çimen sapını bile ezmemeye özen göstererek, parmaklarının ucuna basarak yürürler. Çünkü geçmiş zamanda yapacakları en küçük bir yanlışın, gelecekte korkunç etkileri olacağını bilirler.

Örneğin şu anda, böyle birisi çarşının kemerleri arasında, Kramgasse 19 numara önünde yere çömelmiş. Gelecekten gelen bir gezgin için tuhaf bir yer, ama kadın orada duruyor işte. Yoldan geçenler şöyle bir duraklayıp kadına bakıyorlar, sonra geçip gidiyorlar. Kadın önce köşede çömeliyor, sonra hızla caddeyi geçiyor, başka bir loş noktada 22 numara önünde yere çöküyor. Yerden toz kaldırmaktan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

korkuyor. Tıpkı eczanesine giderken Peter Klausen'in bu öğleden sonra, 16 Nisan 1905'de yaptığı gibi. Klausen, biraz züppe biriydi ve elbiselerinin kirlenmesinden nefret ederdi. Üstüne biraz toz bulaşsa, kendisini bekleyenlere hiç aldırış etmeden durur yüzünü buruşturarak tozu fırçalardı. Klausen, bugün çok geç kalsaydı, haftalardır bacağındaki ağrılardan yakınan karısına gereken ilacı alamayacaktır. Bu durumda, Klausen'in zaten iyice keyifsiz olan karısı Cenevre Gölü'ne gitmekten vazgeçecekti. Eğer 23 Haziran 1905'te Cenevre Gölü'ne gitmemiş olsalar, doğu kıyısındaki dalgakıran üzerinde gezintiye çıkan Catherine d'Epinay ile tanışamayacaklardı. Bu durumda da Matmazel d'Epinay'ı oğulları Richard ile tanıştıramayacaklardı. Böylece Richard ile Catherine 17 Aralık 1908'de evlenemeyecek ve 8 Temmuz 1912'de Friedrich doğmayacaktı. Friedrich Klausen, 22 Ağustos 1938'de doğacak olan Hans Klausen'in babası olamayacak, Hans Klausen olmaksızın da 1979 yılındaki Avrupa Birliği asla gerçekleşemeyecekti.

Hiçbir uyarı olmaksızın bu zamana ve bu mekâna sürüklenmiş olan, şu anda Kramgasse 22 numara önünde kimseye görünmemeye çalışan gelecekten gelen kadın, Klausen'in öyküsünü biliyor. Çocukların doğumuna, insanların caddelerdeki hareketlerine, kuşların belirli anlarda ötüşüne, iskemlelerin durduğu milimetrik noktalara bağlı olarak çözülmeyi bekleyen daha binlerce öyküyü de biliyor. Kadın gölgelere sığınıyor, insanların bakışlarına karşılık vermiyor, onu yeniden kendi zamanına götürecek olan zaman akıntısını bekliyor.

Gelecekten gelen bir gezgin konuştuğu zaman konuşmaz, inler. Acı dolu sesler fısıldar. Çok acı çekiyordur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çünkü herhangi bir şeyde yapacağı küçük bir değişiklik geleceği yok edebilir. Aynı zamanda da, olaylara karışmaksızın, onları değiştirmeksizin olaylara tanık olmaya zorlanmaktadır. Kendi zamanlarında yaşayan, diledikleri gibi hareket eden, hareketlerinin yaratacağı sonuçların bilincinde olmayan, gelecekten habersiz insanlara imrenerek bakar. Ama harekete geçemez. Bir inert gaz, bir hayalet, ruhsuz bir yapraktır o. Kişiliğini yitirmiştir. Bir zaman sürgünüdür.

Böyle kazaya uğramış, geleceğe ait insanları, her köyde, her kentte, saçak diplerinde, merdiven aralıklarında, köprü altlarında, ıssız alanlarda gizlenirken görebilirsiniz. Onlara gelecekteki olaylar, evlilikler, doğumlar, mali olaylar, buluşlar, kazanılacak kârlar sorulmaz. Aksine, onlar yapayalnız bırakılır ve onlara acınır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

19 NİSAN 1905

Soğuk bir Kasım sabahıydı. İlk kar yağmıştı. Bir adam, dördüncü katta Kramgasse'ye bakan balkonunda, üzerinde uzun deri paltosuyla ayakta duruyor, aşağıda uzanıp giden bembeyaz caddeyi ve Zahringen Çeşmesini seydediyordu. Doğuya baktığında St. Vincent Katedrali'nin narin çan kulesini, batıya baktığında da Zytgloggeturm'un yuvarlak çatısını görebilirdi. Ama o ne doğuya bakıyordu, ne de batıya. Gözleri aşağıda, karın üzerinde duran küçük, kırmızı bir şapkaya takılıp kalmıştı. Düşünüyordu. Kadının Fribourg'daki evine gitsin mi? Elleri balkonun madeni korkuluklarını kavramış, düşünüyordu. Gitsem mi? Onu ziyarete gitsem mi?

Onu bir daha görmemeye karar veriyor. Kadın çok yanar döner ve onu hep eleştiriyor. Hayatını cehenneme çevirebilir. Belki de onunla ilgilenmeyecek bile. Kadını bir daha görmemeye karar veriyor. Erkek arkadaşlarıyla buluşuyor. Eczanedeki işine gidip geliyor. Oradaki kadın asistanının farkında bile değil. Akşamları Kochergasse'deki biracıya gidip arkadaşlarıyla içiyor, fondip yapmayı öğreniyor. Sonra, üç yıl sonra Neuchatel'de bir giyim mağazasında

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

başka bir kadınla tanışıyor. Çok hoş bir kadın. Birkaç ay içinde kadına yavaş yavaş tutuluyor. Bir yıl sonra kadın gelip onunla Bern'de yaşamaya başlıyor. Sakin bir hayat sürüyorlar. Aare kıyısında yürüyüşlere çıkıyorlar, birbirlerine yoldaş oluyorlar. Mutlu bir şekilde birlikte yaşlanıyorlar.

İkinci dünyada, uzun deri paltolu adam Fribourglu kadını yeniden görmesi gerektiğine karar veriyor. Onu yeterince tanımıyor bile. Kadın belki çok yanar döner. Davranışları biraz hafifmeşrep ama gülümsediğinde yüzü öylesine yumuşak ki. Hele o gülüşü, sözcükleri ustaca kullanışı... Evet, muhakkak onu görmeliyim diyor adam. Kalkıp kadının Fribourg'daki evine gidiyor. Kanapede yanyana oturuyorlar. Birkaç dakika içinde yüreğinin yerinden kopacakmış gibi attığını hissediyor. Kadının bembeyaz kollarını gördükçe dizlerinin bağı çözülüyor. Çılgınca, ihtirasla sevişiyorlar. Kadın onu Fribourg'a taşınmaya ikna ediyor. Adam Bern'deki işini bırakıyor. Fribourg Postanesi'nde çalışmaya başlıyor. Kadının aşkıyla yanıp tutuşuyor. Her öğlen eve geliyor. Yemek yiyip sevişiyorlar. Tartışıyorlar. Kadın, daha çok para gerek diye yakınıyor. Adam yalvarıyor. Kadın, evdeki kap kaçağı adama fılatıyor. Yeniden sevişiyorlar. Sonra adam Postanedeki işine dönüyor. Kadın onu terk etmekle tehdit ediyor. Terk etmiyor ama. Adam, kadın için yaşıyor ve çektiği acıdan mutlu.

Üçüncü dünyada, Adam, kadını görmesi gerektiğine karar veriyor. Onu yeterince tanımıyor bile. Kadın belki çok yanar döner. Davranışları biraz hafifmeşrep ama gülümsediğinde yüzü öylesine yumuşak ki. Hele o gülüşü, sözcükleri ustaca kullanışı... Evet, muhakkak onu görmeli-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yim diyor adam. Kalkıp kadının Fribourg'daki evine gidiyor. Kapıyı kadın açıyor. Mutfak masasında çay içiyorlar. Kadının kütüphanedeki işinden, adamın eczanedeki işinden söz ediyorlar. Bir saat kadar sonra kadın bir arkadaşına yardım etmeye gitmesi gerektiğini söylüyor. Adama veda edip elini sıkıyor. Adam, Bern'e, otuz kilometre gerisin geri, Bern'e dönüyor. Yolda, trende içinde bir boşluk. Kramgasse'de dördüncü kattaki dairesine çıkıyor. Balkonda durup aşağıda karın içindeki küçük kırmızı şapkaya dikiyor gözlerini.

Bu üç olay zinciri de gerçekten, aynı anda oluyor. Çünkü bu dünyada zamanın, tıpkı uzay gibi üç boyutu vardır. Nasıl bir cisim, yatay, düşey veya boylamasına üç doğrultuda hareket edebiliyorsa, aynı biçimde üç doğrultudaki gelecek içinde de yer alabilir. Her gelecek, değişik bir zaman yönünde hareket eder. Her gelecek gerçektir. İster Fribourg'daki kadını görüp görmemek üstüne olsun, ister bir paltoyu alıp almamak üstüne, her karar anında dünya üç dünyaya ayrılır. Her birinde aynı insanlar bulunmaktadır ama bu insanların kaderleri farklıdır. Zaman içinde, sonsuz sayıda dünyalar vardır.

Bazıları, her muhtemel kararın gerçekleşeceğinden dem vurur. Böye bir dünyada, insanlar yaptıklarından nasıl sorumlu olabilirler ki? Bazıları da, her kararın takipçisi olmak gerektiğini savunurlar. Böyle olmazsa kaos olur derler. Böyle insanlar, her şeyin nedenini bildikleri sürece, çelişkili bir dünyada yaşamaktan hoşnutturlar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

24 NİSAN 1905

Bu dünyada iki zaman vardır. Mekanik zaman ve bedenin zamanı. İlki ileri geri sallanıp duran demirden bir sarkaç gibi katı ve madenidir. İkincisi ise körfezdeki bir balık gibi kıvrak ve kıpır kıpırdır. Birincisi verimsizdir, önceden belirlenmiştir. Öteki ise yol alırken kendi kararlarını kendisi verir.

Bazıları mekanik zamanın var olmadığına inanmışlardır. Kramgaase'deki dev saatin önünden geçerken onu görmezler, Postgasse'den paket gönderirken veya Rosengarten'in çiçekleri arasında dolaşırken saatin çanlarını duymazlar. Bileklerinde saatleri vardır ama yalnızca süs olarak ya da zaman parçalarını armağan olarak verenlere hürmeten. Evlerinde saat bulundurmazlar. Onun yerinde yürek atışlarına kulak verirler. Ruh hallerinin ve tutkularının ritimlerini dinlerler. Böyle insanlar acıkınca yemek yerler, uyanınca işlerine ya da eczaneye giderler, günün her saatinde sevişirler. Bu insanlar mekanik zaman kavramına gülüp geçerler. Zamanın düzensiz hareket ettiğine inanırlar. Yaralı bir çocuğu hastaneye yetiştirirken veya ahlaksız bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

komşunun bakışları üzerinizdeyken zamanın sırtında bir ağırlıkla ilerlediğini bilirler. Yine bilirler, dostlarla yiyip içerken, hayır duası alırken veya gizli bir âşığın kollarında uzanmışken zamanın ok gibi ileri atıldığını.

Bir de bedenlerinin var olmadığına inananlar vardır. Onlar mekanik zamana bağlı olarak yaşarlar. Sabah yedide kalkarlar. Öğle vakti yemek yer, akşam altıda sofraya otururlar. Randevularına tam zamanında, saate uygun olarak gelirler. Haftada kırk saat çalışır, Pazarları Pazar gazetelerini okur, Salı akşamları satranç oynarlar. Mideleri guruldadığında, yemek zamanının gelip gelmediğini anlamak için saatlerine bakarlar. Konserde içleri geçmeye başladığında sahnenin üstündeki saate bakarak eve gitmeye ne kadar kaldığını anlamaya çalışırlar. Onlar bedenin mucizevi olmadığına, kimyasal maddelerden, dokulardan ve sinir akımlarından oluştuğuna inanırlar. Düşünceler onlar için beyindeki yalnızca belirli sinir uçlarına kimyasal maddelerin akmasıdır. Üzüntü küçük beyinde asit yoğunlaşması sonucu oluşur. Kısacası, insan bedeni tıpkı bir elektronun ya da duvar saatinin bağlı olduğu yasalarla yönlendirilen bir makinedir. Bu nedenle beden, fizik diliyle yönlendirilmelidir. Eğer beden konuşuyorsa, bu şu kadar kaldıracın ve kuvvetin konuşmasıdır. Beden, emrine girilecek bir şey değil emredilecek bir nesnedir.

Aare ırmağı kıyısında gece hava almaya çıkan biri, iki dünyayı birarada görebilir. Sandalcı, karanlıkta yerini saniyeleri sayarak, akıntıya göre saptıyor. "Bir, üç metre. İki, altı metre. Üç, dokuz metre. "Sesi karanlığı berrak ve belirgin hecelerle yarıyor. Birbirlerini yıllardır görmemiş olan iki kardeş Nydegg Köprüsü'nde bir lambanın altında

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

içki içip gülüyorlar. St. Vincent Katedrali'nin çanı on kez çalıyor. Buna Euclid geometrisinin ispatları gibi kusursuz mekanik bir yanıt olarak Schlaflaube üzerindeki evlerin ışıkları birkaç saniye içinde sönüyor. Uzaktaki çan sesleri tarafından zamansız uykularından uyandırılan, ırmak kıyısında uzanmış iki âşık, gecenin gelişine şaşırmış gibi tembel tembel bakınıyorlar.

İki zamanın birleştiği yerde umutsuzluk vardır. İki zaman kendi yollarına gittiğinde huzur vardır. Örneğin, bir davavekili, bir hastabakıcı, bir fırıncı her iki zamanda mucizevi olarak birer dünya oluşturabilirler ama aynı zaman içinde bunu yapamazlar. Her iki zaman gerçektir ama gerçekleri aynı değildir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

26 NİSAN 1905

Bu dünyada, bazı şeylerin acayip olduğu kuşkusuz. Vadilerde ve ovalarda ev görünmüyor. Herkes dağlarda yaşıyor.

Geçmişte bir zamanlar, bilimciler zamanın dünyanın merkezinden uzaklaştıkça daha yavaş geçtiğini bulmuşlardı. Fark çok küçüktü ama çok hassas aletlerle ölçülebiliyordu. Bu olgu öğrenilince genç kalmaya önem veren insanlar dağlara göç etti. Şimdi bütün evler Dom'da, Matterhorn'da, Monte Rosa'da ve diğer tepelerde. Başka yerlerde yerleşim birimi bulmak olanaksız.

Bazıları evlerini dağlara taşımakla yetinmediler. En fazla etkiyi sağlamak için evlerini kazıklar üzerine yaptılar. Dünyanın her yanında dağların tepeleri şimdi uzaktan bakıldığında uzun bacakları üzerine tünemiş şişman kuşları andıran evlerle kaplı. En uzun yaşama savındaki insanlar evlerini en yüksek kazıkların üzerine kuranlar. Gerçekten bazı evler, tahta bacakları üzerinde yarım kilometre yükseliyor. Yükseklik bir statü haline gelmiş. Mutfak pencere-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sinden komşusunu görmek için yukarı bakan biri, onun kendisinden önce mafsal ağrıları çekmeyeceğini, saçlarının kendinden önce dökülmeyeceğini, yüzünün kendinden önce buruşmayacağını, çekiciliğini kendinden önce yitirmeyeceğini düşünüyor. Aynı biçimde, bir eve yukarıdan bakan da onları harcanmış, zayıf, dar görüşlü olarak görüp küçümsüyor. Bazıları bütün hayatları boyunca yükseklerde yaşamakla, en yüksek dağın en yüksek doruğundaki en yüksek evde doğup, hiç aşağı inmemekle övünüyor. Bunlar gençliklerini aynalara bakarak kutluyor, balkonlarında çıplak geziyorlar.

Arada sırada iş adamı suratlı birilerinin evlerinden çıkıp aşağı indikleri oluyor. Bunu telaşla yapıyorlar. Yüksek merdivenlerinden aceleyle yere iniyorlar, hemen ya başka bir merdivene koşuyorlar ya da vadiye. İşlerini bitirir bitirmez mümkün olduğunca çabuk ya evlerine ya da bir başka yüksek yere dönüyorlar. Aşağıya doğru attıkları her adımda zamanın daha hızlı aktığını, kendilerinin de biraz daha hızlı yaşlandıklarını biliyorlar. Toprak seviyesindeki insanlar hiç oturmuyor. Çantaları ya da paketleri ellerinde bir yerlere seğirtiyorlar.

Her kentte sayıları çok az bir miktar insan ise komşularından birkaç saniye daha hızlı yaşlanıp yaşlanmadıklarını dert etmeyi bırakmışlar. Bu maceraperest insanlar aşağıdaki dünyaya bazen birkaç günlüğüne geliyorlar, vadilerde büyüyen ağaçların altına uzanıyorlar, daha sıcak irtifalarda bulunan göllerde yüzüyor, yerlerde yuvarlanıyorlar. Saatlerine bakmıyorlar bile. Sorsanız bugünün Pazartesi mi Salı mı olduğundan haberleri yoktur. Ötekiler koşturup dururken bunlar bıyık altından gülüyorlar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Zamanla insanlar, neden yüksek yerlerin daha iyi olduğunu unutmuşlar. Bununla birlikte yüksek yerlerde yaşamaya devam ediyorlar, olabildiğince basık yerlerden kaçıyor, çocuklarına diğer çocukları alçak yerlerden uzak tutmayı öğretiyorlar. Dağların soğuğuna dayanıyor, oturdukları yerlerin rahatsızlığını soylarının bir gereği sayarak bundan zevk alıyorlar. Hatta ince havalarının bedenleri için yararlı olduğuna kendilerini inandırmışlar. Bu mantıkla boş perhizlere giriyor, en hafifleri dışındaki yiyecekleri ağızlarına koymuyorlar. Zaman içinde herkes, hava gibi incelmiş, zekât keçisine dönmüş, hepsi olduğundan yaşlı gösteriyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

28 NİSAN 1905

Hiç kimse bir zaman aracıyla karşılaşmaksızın, bulvar boyunca yürüyemez, bir dostuyla çene çalamaz, bir binaya giremez, eski bir çarşının mermer kemerleri altında bir şeyler arayamaz. Zaman her yerde gözümüzün önündedir. Saat kuleleri, kol saatleri, kilise çanları yanılmaz bir hassaslıkla birbirinin peşi sıra yürür. Ve göz önündeki her duvar saatinin ardında, zamanın kocaman bir yapı iskelesi durur. Bu iskele evreni sarar, zaman yasasını herkese eşit olarak bölüştürür. Zaman nefis bir düzenlilikle, uzayın her noktasında aynı hızla ilerler. Zaman sonsuz bir cetveldir. Zaman mutlaktır.

Bern halkı, her öğleden sonra Kramgasse'nin batı ucunda toplanır. Orada, saat üçe dört kala Zytgloggeturm zamana selam durur. Kulenin tepesinde palyaçolar danseder, horozlar öter, ayılar mızıka ve trampet çalar. Sesleri ve mekanik hareketleri dişlilerin dönüşüyle uyumludur ama aynı zamanda da zamanın kusursuzluğundan ilham alırlar. Saat tam üçte, kocaman bir çan üç kez çalar. İnsanlar saatlerini ayarlar ve sonra Speichergasse'deki büroları-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

na, Marktgasse'deki dükkânlarına, Aare köprülerinin ardındaki çiftliklerine dönerler.

Dini inançları güçlü olanlar, zamanı Tanrının bir lütfu olarak görürler. Bir yaratan olmaksızın hiçbir şey böyle eksiksiz yaratılamaz. Hiçbir şey, fanilikten öte, ölümsüz olamaz. Her mutlak, tek bir mutlağın parçasıdır. Bütün mutlak şeyler gibi zaman da öyle. Bu nedenle ahlak filozofları zamanı inançlarına merkez almışlardır. Zaman, bütün hareketlerin kıstas alındığı bir mihenk taşıdır. Zaman, doğru ve yanlışı görmek için gerekli olan berraklıktır.

Amthausgasse'deki bir çarşafçıda bir kadın arkadaşıyla konuşuyor. Yeni işsiz kalmış. Yirmi yıl boyunca Bundeshaus'ta sekreter olarak çalışmış, toplantıları tutanaklara geçirmiş. Ailesini geçindirmek zorunda. Şimdi, henüz okula giden kızı ve her sabah iki saat tuvalette kalan kocasıyla işsiz kalmış. Amiri olan yağ tulumu, grotesk kadın bir sabah gelip ertesi sabah masasını toplamasını söylemiş. Dükkândaki arkadaşı sesini çıkarmadan dinliyor, henüz işini yitirmiş kadının kazağından bir tüy alıyor. İki arkadaş ertesi sabah saat onda çay içmek üzere sözleşiyorlar. Saat onda. Şu andan on yedi saat elli üç dakika sonra. İşini yitiren kadın, günlerdir ilk kez gülümsüyor. Mutfağındaki duvar saatinin, şu anla ertesi gün saat on arasındaki, kesintisiz, kimseye sormaksızın her saniye sürdüreceği tik taklarını geçiriyor aklından. Arkadaşının evinde de ona ayarlı bir başka saat var. Kadın ertesi sabah saat ona yirmi kala, eşarbını takacak, eldivenlerini, mantosunu giyecek, Schifflaube boyunca yürüyüp Nydegg Köprüsünü geçecek ve Postgasse'deki kafeteryaya gelecek. Kentin öbür yakasında arkadaşı, ona çeyrek kala Zeughausse'deki evinden çıkacak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve aynı yere gelecek. Saat onda buluşacaklar. Saat tam onda buluşacaklar.

Zamanın mutlak olduğu dünya, bir teselli dünyası. İnsanların hareketleri önceden bilinemiyor ama zamanın hareketleri bilinebiliyor. İnsanlar kuşkuya düşebiliyorlar ama zamanda kuşkuya yer yok. İnsanlar arpacı kumrusu gibi düşünürken, zaman ardına bile bakmaksızın ilerliyor. Kafeteryalarda, resmi binalarda, Cenevre Gölündeki sandallarda, insanlar kollarındaki saatlere bakıp zamana sığınıyorlar. Her insan doğduğu, ilk adımını attığı, ilk tutkularının doğduğu. anne babasına elveda dediği her anın bir yerlerde kayıtlı olduğunu biliyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

3 MAYIS 1905

Neden ve sonucun düzensiz olduğu bir dünya düşünün. Bazen biri önce geliyor, bazen öteki. Ya da belki neden hep geçmişte kalıyor, sonuç hep gelecekte ama, geçmişle gelecek birbirinin içine geçmiş.

Bundersterrasse yamaçlarında çarpıcı bir manzara vardır: Aşağıda Aare ırmağı, yukarı bakınca da Bern Alpleri görülür. İşte tam arada şu anda bir adam duruyor. Dalgın dalgın, ceplerini boşaltıyor, bir taraftan da ağlıyor. Arkadaşları hiçbir neden yokken onu terk etmiş. Kimse aramıyor artık, kimse buluşup akşam yemeğine ya da bira içmeye gitmiyor. Evine de çağırmıyor artık kimse. Tam yirmi yıl boyunca arkadaşları için ideal bir arkadaş olmuştu. Cömert, ilgili, yumuşak, sevecen. Peki, ne olmuş olabilir ki? Tam bir hafta sonra, aynı adam aynı yerde keçi gibi inatçı biri olmuştu. Pis giysiler içinde, herkesi aşağılayan, kimseyi Laupenstrasse'deki evine sokmayan, para canlısı bir adam olup çıkmıştı. Peki şimdi hangisi neden, hangisi sonuç. Hangisi geçmiş, hangisi gelecek?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Zürih'te Meclis tarafından katı yasalar yürürlüğe kondu. Halka silah satışı yasaklandı. Bankalar ve ticarethaneler denetime tabi tutuldu. Zürih'e gelen herkes, ister Limmat ırmağı üzerinden gemiyle, ister Selnau hattı üzerinden trenle gelsinler, üzerleri aranarak kaçak mal taşıyıp taşımadıkları denetlenecekti. Kolluk güçleri iki kat artırıldı. Sıkı tedbirlerden bir ay sonra Zürih tarihinin en büyük şiddet olaylarıyla sarsılmaya başladı. İnsanlar, güpegündüz Weinplatz'da soyuldular. Kunsthaus'tan resimler çalındı; Münsterhof'un kilise sıralarında aleni içki içilir oldu. Bu suçlar zamanda yanlış mı yer almışlardı? Yoksa yeni yasalar bir tepki değil de bir etki miydi?

Botanisher Garten'de bir çeşmenin yanında genç bir kadın oturuyor. Her Pazar beyaz leylakları, misk güllerini, pembe şebboyları koklamaya buraya geliyor. Birden, kadının kalbi sıkışıyor, yüzü kızarıyor, sinirli sinirli yürüyüp gidiyor. Hiçbir şey mutlu etmiyor onu. Günler sonra genç bir adama rastlayıp âşık oluyar. Bu iki olay bağlantılı değil mi? Ama hangi acayip ilişkiyle, zamandaki hangi tersine dönüşle, hangi ters mantıkla?

Bu nedensel olmayan dünyada bilimkişilerinin eli kolu bağlı. Öngörüleri ardılgörüye, eşitlikleri ispata, mantıkları mantıksızlığa dönüşüyor. Bilimkişileri çaresiz kalıyor, kumar oynamaktan bir türlü geri duramayan kumarbazlar gibi homurdanıp duruyorlar. Bilim adamları rasyonel oldukları için değil, dünya irasyonel olduğu için maskara oluyorlar. Ya da kim bilir, kozmos irrasyonel olduğu için değil de bilimkişileri rasyonel oldukları için. Nedensel olmayan bir dünyada, neyin ne olduğunu kim söyleyebilir ki?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu dünyada sanatçılar keyifli. Önceden kestirilemezlik, resimlerine, bestelerine, romanlarına hayat veriyor. Öngörülemeyen olayların, açıklanamayan durumların tadını çıkarıyorlar.

İnsanların çoğu nasıl anlık yaşayacaklarını öğrenmişler. Şu öne sürülüyor: Geçmişin gelecek üzerinde belirgin bir etkisi yoksa, geçmiş üzerinde durmaya ne gerek var. Ve eğer şimdiki zaman, gelecek üzerine pek az etki yapabiliyorsa, şu anki eylemler yaratacağı sonuçlar açısından değerlendirilmemeli. Tam tersine, her eylem, tek başına değerlendirilecek bir zaman adacığıdır. Aileler, ölüme yaklaşmış amcalarını, miras nedeniyle değil de onu o anda sevdikleri için rahat ettiriyorlar. Çalışanlar, güzel özgeçmişleri nedeniyle değil görüşmede göz doldurdukları için işe alınıyorlar. Patronları tarafından ezilen sekreterler, gelecek korkusu olmaksızın her onur kırıcı davranışa karşı çıkıyorlar. Bu bir dürtü dünyası. Bir samimiyet dünyası. Söylenen her sözün, yalnızca o an için geçerli olduğu, her bakışın yalnızca tek anlamı olduğu; hiçbir dokunuşun ne geçmişi ne de geleceğinin bulunmadığı; her öpücüğün o anın öpücüğü olduğu bir dünya.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

4 MAYIS 1905

Gece oldu. Biri İsviçreli, diğeri İngiliz iki çift St. Mortz'da San Murezzan Oteli'nde akşam yemeğindeler. Her yıl, Haziran ayında, suya girmek ve insanlara karışmak için burada buluşurlar. Erkekler siyah boyunbağları ve kuşaklarıyla yakışıklı. Kadınlar, gece kıyafetleri içinde güzel. Garson, kaliteli ahşap döşeme üzerinde gezinerek siparişleri alıyor.

"Sanıyorum yarın hava güzel olacak." diyor saçında brokar olan kadın. "Çok iyi olur." diyor diğerleri. "Banyolar güneşli havada daha güzel olur. Yine de fark etmez."

"Dublin'de at yarışı bire dört veriyor." diyor amiral. "Param olsaydı, ona oynayacaktım." Karısına göz kırpıyor.

"Oynarsanız size bire beş veririm." diyor diğer adam.

Kadınlar ekmeklerini bölüyor, tereyağı sürüyorlar. Sonra bıçaklarını özenle yağ tabaklarının yanına koyuyorlar. Adamların gözü giriş kapısında.

"Peçetelerin dantellerine bayılıyorum" diyor saçında brokar olan kadın. Peçetesini açıyor, sonra yeniden katlıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Bunu her yıl söylüyorsun, Josephine." diyor, öteki kadın, gülümsüyor.

Yemekler geliyor. Bu gece, şarapta ıstakoz, kuşkonmaz, külbastı ve beyaz şarap alıyorlar.

Saçında brokar olan kadın "Seninki nasıl pişmiş?" diyor kocasına bakarak.

"Enfes. Ya seninki?"

"Biraz baharatlı. Geçen haftaki gibi."

"Amiral, külbastı nasıl?"

"Hiçbir bifteği geri çevirmem." diyor amiral keyifle.

"Yeseniz de fark etmiyor." diyor diğer adam. "Geçen yıldan bu yana, hatta son on yıldan beri tek kilo almadınız."

"Fark etmiyorsunuz ama o alıyor." diyor amiral; karısına göz kırpıyor.

"Yanılıyor muyum bilmem ama, salonda bu yıl biraz cereyan var." diyor amiralın karısı. Diğerleri başlarını sallayıp istakoz ve külbastıyı yemeye devam ediyorlar."Serin odalarda daha iyi uyurum ama cereyan oldu mu soğuk alırım."

"Başını ört." diyor diğer kadın.

Amiralin karısı evet diyor ama kafası karışmış gibi.

"Başını ört. O zaman cereyan dokunmaz." diye yineliyor öteki kadın."Ne zaman Grindelwald'a gitsem başıma gelir. Yatağımın başucunda pencere var. Açık yatarım ama örtüyle burnumu kapatırım. Soğuk havayı tutar."

Brokarlı kadın iskemlesinde kıpırdanıyor, bacak bacak üstüne atmışken, bacağını indiriyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kahveler geliyor. Erkekler sigara odasına geçiyor, kadınlar dışardaki sallanan hasır koltuğa gidiyorlar.

"Geçen yıldan bu yana işler nasıl?" diye soruyor amiral.

"Şikâyetim yok." diyor öteki adam brandisinden bir yudum alarak.

"Çocuklar nasıl?"

"Bir yaş daha büyüdüler."

Verandada kadınlar sallanarak geceyi seyrediyorlar.

İşte her otelde, her evde, her kentte böyle oluyor. Çünkü bu dünyada zaman geçiyor ama, çok az şey oluyor. Yıldan yıla çok az şey olduğu gibi, aydan aya, günden güne de az şey oluyor. Zamanla olayların oluş süreci aynıysa zaman güçbela ilerliyor. Eğer farklıysa, bu sefer insanlar güçbela hareket ediyor. İnsanın bu dünyada bir amacı yoksa, fark etmeden acı çekiyor. Eğer bir amacı varsa, bilerek ama yavaş yavaş acı çekiyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

PERDE ARASI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Einstein ile Besso, akşam üzeri Speichergasse'de ağır ağır yürüyorlar. Günün sakin bir vakti. Dükkâncılar bisikletlerini çıkarıp, kepenklerini indiriyorlar. İkinci kat pencerelerinden birinden, bir anne eve gelip yemeği hazırlaması için kızına sesleniyor.

Einstein arkadaşı Besso'ya neden zamanın gizemini çözmek istediğini anlatmıştı ama yine de düşlerinden hiç söz etmemişti. Biraz sonra Besso'nun evine gelecekler. Einstein, arada sırada, genellikle bugünkü gibi yeni bir proje üzerinde çalıştığı zamanlarda, Besso'larda akşam yemeğine kalır. Yemek boyunca ayaklarını masanın altında sallar durur. Einstein hiç de iyi bir yemek arkadaşı değildir. Bazen Mileva'nın bebekle gelip onu aldığı da olur.

Einstein, kendisi gibi kısa boylu olan Besso'ya doğru eğilmiş "Zamanı kavramak istiyorum çünkü, Tanrı'ya yaklaşmak istiyorum" diyor.

Besso başını sallıyor, bununla birlikte sorunlar olduğuna işaret ediyor. Kimilerine göre Tanrı, yarattıklarına zeki de olsalar, olmasalar da yaklaşmak istemiyor. Kimilerine

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

göre ise bilginin yakınlıkla bağlantısı olduğu şüpheli. Ayrıca kimilerine göre de bu yirmi altı yaşındaki birinin altından kalkamayacağı kadar büyük bir iş. Bununla birlikte, Besso arkadaşının her şeyin üstesinden gelebileceğine inanıyor. Einstein, daha bu yıl doktora tezi ile potonlar ve Brown hareketi üzerine çalışmalarını tamamladı. Bu proje elektrik ve manyetiği araştırarak başlamıştı ancak Einstein bir gün zamanın yeniden kavranmasının zorunlu olduğunu söyleyiverdi. Einstein'ın kararlılığı karşısında Besso'nun gözleri kamaşıyordu.

Besso, Einstein'ı bir an düşünceleriyle başbaşa bıraktı. Anna'nın ne pişirdiğini merak ediyordu. Bu arada yan sokağa gözü takıldı. Aare üzerinde, gümüşsü bir yelkenli batan güneşle parıldıyordu. Yürüyen iki erkeğin her adımı çakıl taşlarında yumuşak sesler çıkarıyordu. Zürih'teki öğrencilik günlerinden bu yana birbirlerini çok iyi tanıyorlardı.

"Roma'daki kardeşimden mektup aldım." dedi Besso. "Bu ay bize gelecekmiş. Anna, sürekli komplimanlar yaptığı için onu çok sever." Einstein boş boş gülümsüyor. "Kardeşim buradayken seninle iş çıkışları bulaşamayacağım. Olur mu?"

"Ne ?" diye soruyor Einstein.

"Kardeşim buradayken seni fazla göremeyeceğim diyorum. İdare edebilir misin?"

"Tabii, tabii" diyor Einstein. "Sen beni merak etme."

Besso onu bildi bileli, Einstein hep kendini idare etmiştir. Gençliğinde ailesi hep bir yerlerden bir yerlere taşınıyordu. Besso gibi evli ancak karısıyla pek bir yere gitmez. Evde bile gece yarısı Minerva'nın yanından sessizce

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kalkar, mutfağa gidip uzun denklemler çizer, sonra ertesi gün işe gelince Besso'ya gösterir.

Besso, dikkatle arkadaşına gözkulak oluyor. Böyle dünyadan elini eteğini çekmiş, içe dönük birisi için bu kadar ilgi fazla görülebilir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

8 MAYIS 1905

26 Eylül 1907'de dünyanın sonu gelecek. Bunu herkes biliyor.

Bütün kent ve kasabalarda olduğu gibi Bern'de de. Sondan bir yıl önce okullar kapandı. Gelecek bu kadar açık ve seçikse, geleceği öğrenmeye ne gerek var ki? Derslerden sonsuza dek kurtumanın sevinciyle çocuklar, Kramgasse kemerleri arasında saklambaç, ırmakta taş sektirmece oynadılar. Harçlıklarıyla karamela ve şeker aldılar. Ana babaları dilediklerini yapmalarına izin verdi.

Sondan bir ay önce işyerleri kapandı. Kent Meclisi oturumlarına son verdi. Speichergasse'deki federal telgraf binası sessizliğe gömüldü. Tıpkı Laupenstrasse'deki fabrika ile Nydegg Köprüsü yanındaki değirmen gibi. Bu kadar az zaman kalmışken ticarete, sanayiye ne gerek vardı?

Amthausgase'deki açık hava kahvelerinde, insanlar oturuyor, kahve içip rahatlıkla hayatları üzerine konuşuyorlardı. Bir serbestlik havası sarmıştı ortalığı. Örneğin şu anda, ela gözlü bir kadın annesine küçüklüğünde annesinin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

terzilik yaptığı günlerde ne kadar az birlikte olabildiklerini anlatıyor. Anne kız şimdi Lucerne'ye gitmeyi düşünüyorlar. Geriye kalan çok kısa sürede iki yaşamı birbirine uyduracaklar. Başka bir masada bir adam, büronun gardrop odasında karısıyla sevişen ve onu, karısıyla sorun çıkarırlarsa öldürmekle tehdit eden şeflerini anlatıyor. Artık korkmaya ne gerek var? Artık şefle hesabı kalmamış, eşiyle uzlaşmış. Artık huzura kavuşmuş olarak bacak bacak üzerine atıp gözlerini Alplere dikiyor.

Marktgaase'deki fırında, fırıncı tombul parmaklarıyla hamuru fırına atarken şarkı söylüyor. Bu günlerde ekmek almaya gelenler pek nazik. Paranın artık önemi kalmadığı için gülümseyip hemen parayı ödüyorlar. Fribourg'da pikniğe gitmekten, çocuklarıyla vakit geçirmekten zevk aldıklarından, öğleden sonra çıktıkları uzun yürüyüşlerden söz ediyorlar. Herkes aynı kaderi paylaştığı için dünyanın kısa süre sonra sonunun geleceğini pek dert etmiyor. Bir ayı kalmış dünya, bir eşitlik dünyası.

Sondan bir gün önce, caddeler kahkahalarla doluyor. Daha önce hiç konuşmayan komşular kırk yıllık dost gibi selamlaşıyorlar. Elbisesini çıkaran çeşmelerin altına giriyor. Kimileri Aare ırmağına atlıyor. Yorulana kadar yüzdükten sonra, çimenlere serilip şiir okuyorlar. Daha önce hiç karşılaşmamış bir avukat ile bir posta memuru, Botanik Bahçesi'nde kol kola yürüyor, siklamenlere gülümsüyor, sanat ve renklerden söz ediyorlar. Geçmişteki konumlarının ne önemi var? Bir günü kalmış dünyada herkes eşit.

Aaerbergergasse'nin gerilerindeki bir ara caddenin karanlığı içinde, bir kadınla bir erkek duvara dayanmış bira içiyor, füme et yiyorlar. Sonra kadın adamı evine götüre-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

cek. Aslında başkasıyla evli ama, yıllardır bu adamı arzuluyordu. Dünyanın bu son gününde arzularına doyum arayacak.

Birkaç kişi de caddelerde başıboş dolaşıp iyilik yapmaya, geçmişteki yanlışlarını karşılamaya çalışıyorlar. Tek doğal olmayan gülümseme onların yüzündekiler.

Dünyanın son bir dakikasında herkes Kunstmsueum önündeki alanda toplanıyor. Erkekler, kadınlar, çocuklar dev bir halka oluşturarak el ele tutuşuyorlar. Kimse kıpırdamıyor Kimse ses çıkarmıyor. Bu öyle mutlak bir sessizlik ki, herkes sağındaki ya da solundakinin kalp atışlarını duyabiliyor. Dünyanın son dakikasıydı bu. Mutlak sessizlikte güneş ışığı bahçedeki mor bir yılan otunun goncasına vuruyor, gonca bir an ışıldıyor sonra diğer çiçekler arasında kayboluyor. Müzenin arkasında, bir kara çamın iğneli yaprakları esen rüzgârla birlikte hışırdıyor. Daha gerilerde ormanda, derisi üzerindeki her dalga ile Aare güneşin bütün ışınlarını yansıtarak parıldıyor. Doğu'ya doğru, St. Vincent'in kulesi bir yaprağın damarları kadar kusuruz taş işçilğiyle göğe yükseliyor. Ve yukarlarda, beyazla morun birbirne karıştığı dorukları karla kaplı Alpler heybetli ve sessiz. Bir bulut küme gökte süzülüyor. Bir kırlangıç uçuyor. Kimse ses çıkarmıyor.

Son saniyelerde, herkes sanki Topaz Tepesinden kendini bırakmış gibi el ele tutuşmuş. Yere yaklaşır gibi yaklaşıyor son. Serin bir rüzgâr esiyor, bedenler ağırlıksız. Sessiz ufuk çizgisi kilometreler boyunca uçsuz bucaksız açılıyor. Ve aşağıda, muazzam bir kardan örtü bu pembe hayat halkasını örtmek üzere yaklaşıyor.

10 MAYIS 1905

İkindi vakti. Kısa bir an için güneş Alp'in karlı doruğunda yuva yapıyor. Ateşin buza dokunuşu. Dağlardan inen upuzun ışık vadileri, sakin bir gölü aydınlatıyor, aşağılardaki kasabanın üzerine gölgeler düşüyor.

Birçok yönden bütüncül, tek parça bir kasaba. Ladin, kara çam, fıstık kuzeyde ve batıda bir sınır çiziyorlar. Daha yukarlarda zambaklar, yılan otları ve hasekiküpeleri var. Kasaba yakınlarındaki çayırlarda tereyağı, peynir ve çukulata üretimi için büyükbaş hayvanlar otluyor. Küçük bir dokuma atölyesinde ipek, kurdele ve pamuklu kumaş üretiliyor. İsli biftek kokusu cadde ve sokakları dolduruyor.

Daha yakından bakınca, bu birçok parçadan oluşmuş bir kasaba. Kasabanın biri on beşinci yüzyılda yaşıyor. Kaba taş işçiliğiyle yapılmış evlerin katları dışa açılan merdiven ve dehlizlerle birbirine bağlanmış, buna karşılık çatı katları rüzgâra açık. Çatının saçaklarını yosunlar bürümüş. Köyün bir başka kesimi on sekizinci yüzyıldan kalma bir resim gibi. Düz hatlı çatılarda açıyla yerleştirilmiş yanık kırmızı kiremitler göze çarpıyor. Oval pencereli granit du-

varlı bir kilise var. Başka bir kesim, her caddede uzanan kemerleriyle, balkonların demir parmaklıklarıyla, düzgün serpme cepheleriyle bugünün izlerini taşıyor. Köyün her bölümü bir başka zamana tutunmuş.

Akşama yaklaşan şu saatte, güneşin Alplerin karlı zirvesine yuva kurduğu şu kısa anda, insan göl kıyısına oturup zaman içeriği üzerine yorumlar yapabilir. Varsayımsal olarak, zaman düzgün de olabilir engebili de; dikenli de olabilir ipek gibi de sert de olabilir yumuşak da. Ama bu dünyada zamanın içeriği hep yapışkan olarak ortaya çıkıyor. Kasabanın bölümleri tarihte bir ana yapışıyor ve ondan kurtulamıyorlar. Bireyler de öyle. Yaşamlarının bir anına yapışıp bir daha kurtaramıyorlar kendilerini.

Şu anda, dağın aşağılarındaki evlerden birinde bir adam arkadaşıyla konuşuyor. Lise yıllarını anlatıyor. Matematik ve tarih derslerinde aldığı takdirnameler duvarda asılı. Spor madalyaları ve kupalalr kitaplık raflarında. Masanın üzerinde kaptanı olduğu eskrim takımının fotoğrafı duruyor. Fotoğrafta ona sarılan takım arkadaşları, üniversiteye gitmişler, mühendis, bankacı olmuş, evlenmişler. Gardropta, yirmi yıl öncesinin eskrim elbiseleri duruyor. Onu yirmi yıldır diğer arkadaşlarıyla tanıştırmak için çabalayan arkadaşı, nazikçe başını sallıyor, küçücük odada sessizce soluk almaya uğraşıyor.

Başka bir evde, bir adam iki kişilik sofrada tek başına oturuyor. On yıl önce burda babasının karşısına oturur, onu ne kadar çok sevdiğini bir türlü söyleyemezdi. Adam çoçukluğunu hatırlıyor, yakınlaşabildikleri bir anı arıyor. Sessiz bir adamın elinde kitap tek başına oturduğu akşamalar aklına geliyor. Onu sevdiğini söyleyememişti, söyle-

yememişti. Masada iki tabak, iki çatal var tıpkı o son geceki gibi. Yemeye başlıyor, yiyemiyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyor. Babasını çok sevdiğini hiç söyleyemediydi.

Başka bir evde, bir kadın şefkatle, oğlunun gülümseyen resmine bakıyor. Ona mektuplar yazıp eski bir adrese atıyor, mutluluk dolu cevapların gelmesini bekleyerek. Oğlu gelip kapıyı çaldığında cevap vermiyor. Ablak yüzü ve kalın gözlükleriyle pencereyi tıklatıp para istediğinde onu duymazlıktan geliyor. Oğlu ona kendisini araması için notlar bırakıp sendeleyerek yürüyüp gittiğinde pusulayı açmadan atıyor. Oğlu geceleri evin dışında beklerken erkenden yatağa giriyor. Sabah, oğlunun resmine bakıyor, eski bir adrese sevgi dolu mektuplar yazıyor.

Geçkince bir kız, kendisini seven gencin yüzünü görüyor yatak odasındaki aynada, fırının tavanında, gölün yüzeyinde, gökyüzünde.

Bu dünyanın tradejisi kimsenin mutlu olmayışında. Ya bir acı, ya da neşe zamanına kısılmışlar. Dünyanın tradejisi herkesin yalnız olmasında. Çünkü geçmişteki bir hayat gelecektekiyle paylaşılamıyor. Zaman içinde kısılıp kalmış herkes yalnızlığının içinde kısılıp kalıyor.

11 MAYIS 1905

Marktgasse'de yürürken insan garip bir manzarayla karşılaşır. Meyve satıcılarının tezgâhlarındaki çilekler muntazam sıralanmış, şapkacı dükkânındaki şapkalar tertemiz istiflenmiş, balkonlardaki çiçekler kusursuz bir simetriyle düzenlenmiştir. Fırının zemininde tek bir ekmek kırıntısı görülmez, peynircinin mermeri üzerine bir damla bile süt dökülmemiştir. Hiçbir şey düzeni bozamaz.

Neşeli bir çift lokantadan çıkarken masalar eskisinden daha düzenli. Hafif bir rüzgâr caddede estiğinde, cadde temizleniyor toz, toprak kentin öbür ucuna taşınıyor. Dalgalar kıyıyı dövdüğünde rıhtım kendini yeniliyor. Ağaçlardan düşen yapraklar, "v" biçiminde uçan kuşlar gibi düzenle yere iniyor. Bulutlar biraraya gelip insan yüzleri oluşturduğunda bu yüzler bozulmuyor. Bir pipo odaya duman saldığında is odanın köşesine gidip, temiz havaya yer açıyor. Yağlı boyalı balkonlar rüzgârı karşılıyor, yağmur daha parlak hale geliyor. Gökgürültüsünün sesi kırılan vazonun onarılması gibi, ayrılan parçalarını hassasiyetle bulup tekrar birleşiyor. Yoldan geçen tarçın arabasının ardından koku azalacağına giderek artıyor.

Bütün bu olup bitenler garip değil mi?

Bu dünyada zamanın akıp geçmesi artan bir düzeni birlikte getiriyor. Düzen doğanın yasası, evrensel eğilim, kozmik yön. Eğer zaman bir oksa, ok düzene yönelmiş. Gelecek bir şablon, düzen, birlik, yoğunlaşma; geçmişse rastgelelik, karışıklık, ayrışma, israf.

Düşünürler, düzene doğru bir yönelme olmaksızın zamanın anlamını yitireceğini öne sürüyorlar. Geleceğin geçmişten ayrılamayacağını. Olayların binlerce romandan alınmış rastlantısal sahneler olacağını. Tarih, ağaç tepelerinde akşamları yavaş yavaş biriken çiğ gibi belli belirsiz olurdu.

Böyle bir dünyada, düzensiz evlerinde oturan insanlar yataklarına uzanır, doğa güçlerinin pencere pervazlarındaki tozu süpürmesini, dolaplarındaki ayakkabıları düzeltmesini beklerlerdi. Belirsiz işlerde çalışan insanlar, programları düzenlenir, randevuları ayarlanır, bilançoları çıkarılırken pikniğe giderlerdi. Rujlar, saç fırçaları, mektuplar, kendi kendilerine düzene gireceklerini düşünmenin verdiği rahatlıkla çantalara gelişigüzel tıkıştırılırdı. Bahçeler hiç budanmaz, yabani otlar ayıklanmazdı. Masalar her akşam temiz hale gelir, akşam yere atılan elbiseler sabah iskemlelere asılı olurdu. Kaybolan çoraplar yeniden ortaya çıkardı.

Kente ilkbaharda gelecek olsanız, bir başka garip manzara sizi karşılar. Çünkü baharda insanlar hayatlarını saran düzenden iyice sıkılırlar. Baharda insanlar gözleri dönmüş bir halde evlerindeki lüzumsuz eşyaları atarlar. Tozları süpürür, iskemleleri parçalar, camları kırarlar. Baharda Aarbergergasse veya başka bir bulvara yolu düşenler camların

kırıldığını, bağışları, havlama seslerini ve kahkahaları duyar. Baharda insanlar düzensiz olarak biraraya gelir randevu defterlerini yakar, saatlerini atar gece sabahlara kadar içerler. Bu isterik kendini koyveriş yaza kadar sürer. Sonra insanlar yeniden akıllarını başlarına toplar ve düzene geri dönerler.

14 MAYIS 1905

Zamanın hareketsiz durduğu bir yer vardır. Yağmur damlaları havada hareketsiz durur. Saatlerin sarkacı tam ortada kalmıştır. Sessiz havlamalarla köpeklerin başları havadadır. Yayalar tozlu kaldırımlarda donmuş, bacakları sanki iplerle bağlanmış gibidir. Meyve kokuları boşlukta asılıdır.

Bir gezgin buraya gelirken, yaklaştıkça yavaşlar. Kalp atışları seyrekleşir, nefes alışı hafifler, vücut ısısı düşer, düşünceleri azalır, böyle böyle ölüm noktasına ulaşır ve durur. İşte burası zamanın merkezidir. Zaman buradan dışarıya doğru genişleyen halkalar halinde hareket eder. Merkezde hareketsizdir, halkaların çapı büyüdükçe hız da artar.

Kim zamanın merkezine doğru kutsal yolculuğa çıkar? Çocuklarıyla ana babalar ve sevgililer.

Ve böylece zamanın hareketsiz kaldığı noktada, ana babaların çocuklarını okşadığı görülür, hiç bozulmayacak bir kucaklayışla. Sarı saçlı mavi gözlü güzel kız çocuğu şu anki gülümsemesini hiç yitirmeyecek, yanaklarındaki

pembelik hiç bozulmayacak, hiç beli bükülmeyecek, yorulmayacak hiç incinmeyecek, anne babasının ona öğrettiklerini hiç unutmayacak, onların bilmediği bir şey düşünmeyecek, onları sevmediğini hiç söylemeyecek, odasını hiç fırtına gibi terk etmeyecek, şu anda olduğu gibi hep onlarla elele olacak.

Zamanın durduğu yerde sevgililerin binaların gölgelerinde, birbirlerine hiç ayrılmamacasına sarılarak öpüştükleri görülüyor. Sevgili, elini şimdi olduğu yerden hiç çekmeyecek, anılarla yüklü kolyeyi hiç geri vermeyecek, sevgilisinden uzaklara gitmeyecek, kendini hiç tehlikeye atmayacak, sevgisini göstermekte yetersiz kalmayacak, kıskançlık yapmayacak, bir başkasına âşık olmayacak, zamanla bu anın tutkusunu hiç yitirmeyecek.

Bu heykeller çok zayıf kırmızı bir ışıkla aydınlanıyor çünkü zamanın merkezinde ışık da azalmış neredeyse hiçe inmiş; titreyişi geniş kanyonlardaki yankılara, yoğunluğu ateş böceklerinin ölgün ışığına indirgenmiş.

Zamanın tam merkezinde olmayanlar, hareket ediyor ama buzdağları gibi. Saçı düzeltmek bir yıl alıyor, bir öpüş bin yıl, Bir gülümseme sırasında dış dünyada mevsimler geçiyor. Bir çocuk kucağa alındığında köprüler kuruluyor. Hoşçakal denirken, kentler yıkılıp unutuluyor.

Buradan dış dünyaya dönenler oluyor. Çocuklar hızla büyüyorlar anne babalarının yüzyıllarca süren, kendilerine bir saniye gibi gelen kucaklamalarını unutuyorlar. Çocuklar yetişkin oluyor, anne babalarından evlerinden ayrılıyor, kendi başlarına yaşamayı öğreniyor acı çekiyor yaşlanıyorlar. Çocuklar kendilerini sonsuza dek tutmak isteyen anne

babalarına, buruş buruş derilerine ve güçsüzleşen seslerine lanet okuyorlar. Şimdi onlar kendi çocuklarını zamanın merkezinde dondurmak istiyorlar.

Geri dönen âşıklar arkadaşlarının çoktan öldüğünü görüyorlar. Bu kadar zaman sonra yaşamlar geçip gitmiş. Hatırlamadıkları bir dünyadalar. Dönen âşıklar yine binaların gölgelerinde birbirlerine sarılıyorlar ama sarılmaları artık boş ve yalnız görülüyor. Kısa zamanda yüzyıllar boyu süren, kendilerine saniyeler gibi gelen verdikleri sözleri unutuyorlar. Yabancıların arasında bile kıskançlık gösteriyor, birbirlerine kin dolu sözler söylüyorlar, tutkularını yitiriyor, birbirlerinden uzaklaşıyor, yaşlanıyor ve tanımadıkları bir dünyada yapayalnız kalıyorlar.

Bazıları zamanın merkezine hiç gitmemenin daha iyi olduğunu söylüyor. Hayat bir hüzün gemisi ama yaşamak asil bir iş ve zaman olmadan hayat da olmaz diyorlar. Başkaları buna karşı çıkıyor. Onlar sonsuz bir doyumu tercih ediyorlar, bu sonsuzluk bir kutuya tutturulmuş bir kelebek gibi sabit olsa da.

15 MAYIS 1905

Zamanın olmadığı bir dünyayı düşünün. Yalnızca görüntüler olsun.

Deniz kıyısındaki çocuk, ilk kez gördüğü okyanus karşısında büyülenmiş. Güneş batarken bir kadın balkonda oturmuş, uzun saçları, geceliği, çıplak ayakları, dudaklarıyla. Kramgasse'deki Zehringen Çeşmesi'nin kemeri mermer ve demirden. Sessizce oturan bir adamın elinde bir kadın fotoğrafı, yüzünde acılı bir ifade. Gökyüzünde bir kartal, kanatları açık, tüylerinin arasından güneş ışınları geçiyor. Genç bir çocuk boş bir salonda oturmuş, yüreği sanki sahnedeymiş gibi atıyor. Kışın adada ayak izleri. Geceleyin suda bir tekne, ışıkları uzakta belli belirsiz, karanlık gökyüzünde küçük solgun kırmızı bir yıldız gibi. Kilitli bir ilaç dolabı. Sonbaharda bir yaprak. Kırmızı, altın rengi, kahverengi, nefis. Çalılıklarda çömelmiş bir kadın, konuşması gereken ayrı yaşadığı kocasının evinin yanında bekliyor. Bahar gününde hafif bir yağmur. Genç bir adamın sevdiği yerlerde çıktığı son gezinti. Pencere pervazında tozlar. Marktgasse'de asılı biberler, sarı, yeşil ve kırmızı.

Matterhorn, beyaz doruk masmavi gökyüzüne, yeşil vadiye ve ahşap kulübelere saplanıyor.

İğne gözü. Yapraklar üzerinde çiğ, kristal ve şeffaf. Bir anne yatağında ağlıyor. Havada fesleğen kokusu. Kleine Schanze'de bisiklete binmiş bir çocuk ömür boyu sürecek bir gülüşle gülümsüyor. Bir dua kulesi, yüksek, sekizgen, açık bir balkon, kollarla çevrelenmiş. Sabahın erken saatinde gölden buhar yükseliyor. Açık bir çekmece. Kafede oturan iki arkadaş. Birinin yüzünü lamba aydınlatıyor, diğerine gölge vurmuş. Bir kedi pencerenin dışındaki böceğe bakıyor. Park sırasına oturmuş genç bir kadın yeşil gözlerinden akan mutluluk gözyaşlarıyla mektup okuyor. Büyük bir alanda sıra sıra sedir ve ladin ağaçları dikili. İkindi vakti, güneş ışınları pencereden geniş bir açıyla giriyor. Yere düşmüş koca bir ağaç, kökler havaya çıkmış, yapraklar hâlâ yeşil. Rüzgârı arkasına almış beyaz bir teknenin yelkenleri dev beyaz bir kurşun kanatları gibi açılmış. Lokantada yalnız oturan baba ile oğul. Baba hüzünlü, gözlerini masa örtüsüne dikmiş. Yuvarlak bir pencere. Dışarda kuru otlar, tahta bir araba, inekler, etraf akşam güneşinde yeşil ve mor görünüyor. Yerde kırılan bir şişe. Çatlaklarda kahverengi bir sıvı. Gözleri kızarmış bir kadın. Mutfakta yaşlı bir adam torununa kahvaltı hazırlıyor. Oğlan pencereden dışardaki beyaz sıraya bakıyor. Masanın üstünde solgun bir ışık veren lambanın yanında eski bir kitap. Suyun üzerindeki beyazlık dalga dalga kırılıyor, rüzgâr tarafından sürükleniyor. Kanapede ıslak saçlarıyla uzanmış bir kadın bir daha göremeyeceği adamın ellerini tutuyor. Kırmızı vagonlu tren, altından ırmak akan çok güzel kemerli taş köprüden geçiyor. Uzakta küçük noktalar

halinde evler. Pencerenin önünden güneş ışığında yüzen toz bulutları geçiyor. Boynun ortasında deri incelmiş, altındaki damar görünecek kadar. Çırılçıplak bir kadm ile bir erkek birbirlerine sarılmış. Dolunayda ağaçların mavi gölgeleri. Üzerinde devamlı sert bir rüzgâr esen dağın doruğu. Her iki yana devrilen vadi, peynir ve jambonlu sandviç. Bir çocuk babasının tokadından kaçıyor, babanın dudakları öfkeyle büzülmüş, çocuk anlamıyor. Aynada garip bir yüz, tapınaktaki grilik. Elinde telefon alıcısı olan genç adam duyduklarıyla irkiliyor. Bir aile fotoğrafı. Genç, rahat bir anne, baba. Kravatlar takmış iyi giyimli, gülen çocuklar. Ağaçlar arasından, uzaktan süzülen ışık. Günbatımının kızıllığı. Bir yumurta kabuğu, beyaz kırılgan, kırılmamış. Kıyıda ıslanmış mavi bir şapka. Irmakta, köprünün altında kesilmiş, sürüklenen güller. Yanda bir şato. Sevgilinin kızıl saçı. Vahşi, haylaz, davetkâr. Genç bir kadının tuttuğu mor süsen yaprakları. Dört duvarlı, iki pencereli, iki yataklı, bir masa, bir lamba, kızarmış yüzlü iki kişi olan bir oda. İlk öpüş. Uzayda yakalanan gezegenler, okyanuslar, sessizlik. Pencerede su damlası. Bükülmüş ip. Sarı bir fırça.

20 MAYIS 1905

Spitalgasse'deki dükkânların önündeki kalabalık her şeyi açıklıyor. Alışveriş edenler, bir tezgâhtan diğerine merakla koşturup ne satıldığını bulmaya çalışıyorlar. Burada tütün var, peki hardal tohumu nerede? Burada şeker pancarı var, peki morina nerede? Burada keçi sütü, peki yağ nerede? Bunlar Bern'e ilk kez gelen turistler değil. Bunlar Bernliler. Hiç kimse iki gün önce çukulata aldığı dükkânın 17 numarada Ferdinand'ın dükkânı; biftek aldığı yerin 36 numarada Hof şarküterisi olduğunu hatırlayamıyor. Her dükkân ve özelliği yeniden keşfediliyor. Birçok kişinin elinde, ömürlerince yaşadıkları bu şehirde onlara yol gösteren, bir çarşıdan ötekine gitmelerini sağlayan haritalar var. Kimileri ellerinde defterler, öğrendiklerini henüz hatırlarındayken not ediyorlar. Bu dünyada insanların bellekleri yok.

Gün batımında evine dönerken herkes adres defterine bakıp evinin nerede olduğunu buluyor. Sabahtan akşama monoton bir biçimde et kesen kasap, evinin Nageligasse 29 numarada olduğunu keşfediyor. Kısacık hafızası kendi-

sine büyük kârlar sağlamış olan borsa yatırımcısı defterinden Bundesgasse 89 numarada oturduğunu okuyor. Eve gelen her erkek kapıda bekleyen bir kadın ve çocukla karşılaşıyor. Kendilerini tanıtıyor, akşam yemeğine yardım ediyor ve çocuklarına öyküler okuyorlar. Aynı şekilde, işinden dönen her kadın evde bir koca, çocuklar, oturma odası, lambalar, duvar kağıtları, porselen takımlar buluyor. Gecenin geç saatlerinde karı koca masada oturup o gün olup bitenler, çocukların okulu, bankadaki paraları üzerine çene çalmıyorlar. Onun yerine birbirlerine gülümseyip, kanlarının kaynadığını hissediyorlar, birbirlerini on beş yıl önce ilk kez gördükleri andaki gibi bacaklarının arası sızlıyor. Yatak odalarını buluyorlar, artık hatırlamadıkları eski aile fotoğraflarına gözleri takılıyor, şehvet dolu bir gece geçiriyorlar. Bu bir alışkanlık olduğu için. Anılar tensel tutkuyu körletiyor. Anılar olmayınca her gece ilk gece, her sabah ilk sabah, her öpücük, her dokunuş ilk öpücük ve ilk dokunuş oluyor.

Anıların olmadığı bir dünya bugünün yaşandığı bir dünya demek. Geçmiş yalnızca kitaplarda, belgelerde var. Kim olduğunu bilmesi için herkes kendi Yaşam Öyküsü kitabını yanında taşıyor. Herkesin bütün hayatı onun içinde. Her gün sayfalarını yeniden okuyarak anne babasının kim olduğunu, kaç santim doğduğunu, okulda iyi mi bir öğrenci olduğunu, hayatı boyunca bir başarı kazanıp kazanmadığını yeniden öğreniyor. Yaşam Öyküsü kitabı olmasa, her insan bir enstanteneden, iki boyutlu bir görüntüden, bir hayaletten ibaret olacak. Brunngasshalde'nin ağaçlar altındaki kafelerinde bir zamanlar birisini öldürdüğünü okuyan bir adamın çığlıklarını duymak, bir prensle flört et-

tiğini keşfeden bir kadının yüzünü görmek, on yıl önce üniversiteden iftiharla mezun olduğunu öğrenen birisinin sevincini izlemek her an mümkün. Bazıları evlerinde akşamüstlerini Yaşam Öykülerini okumakla geçiriyor, diğerleri geri kalan sayfaları o günün olaylarıyla dolduruyorlar.

Zamanla herkesin Yaşam Öyküsü dolup taşıyor, öyle kalınlaşıyor ki artık bütünüyle okunamayacak hale geliyor. O zaman bir seçim yapmak gerekiyor. İleri yaşlardaki insanlar ilk sayfaları okuyup gençliklerini öğreniyor veya sonları okuyup yakın yıllarda neler yaptıklarını keşfediyorlar.

Bazıları okumaktan tamemen vazgeçiyor. Onlar geçmişi bir yana bırakmışlar. Onlar için dün zengin veya fakir olmalarının, eğitim görüp görememelerinin, kibirli veya alçak gönüllü oluşlarının, âşık mı oldukları yoksa kalplerinin boş mu olduğunun zerre kadar, şu saçlarını yalayıp geçen rüzgâr kadar bile önemi yok. Bu tür insanlar gözlerinizin ta içine bakıyor, elinizi sıkı sıkı tutuyorlar. Bunlar gençliklerindeki gibi salınarak yürüyorlar. Bu insanlar belleksiz bir dünyada yaşamayı öğrenmişler.

22 MAYIS 1905

Gün ağarıyor. Sarı bir sis ırmağın soluğunu taşıyarak kent üzerinde süzülüyor. Güneş Nydegg Köprüsünün yanında bekliyor. Uzun kırmızı iğnelerini Kramgasse'ye, zamanı ölçen dev saate doğru fırlatıp, balkon altlarını aydınlatıyor. Sabahın sesleri, ekmek kokusu gibi sokakları sarıyor. Bir çocuk uyanıyor, ağlayarak annesini çağırıyor. Şapkacı kadının Marktgasse'de dükkânına gelmesiyle güneşlik usul usul gıcırdamaya başlıyor. Irmak üzerinde bir motor uğulduyor. Bir kemerin altında iki kadın alçak sesle konuşuyorlar.

Kent sisin ve gecenin içinde erirken birisinin gözüne garip bir şey çarpıyor. Şuradaki eski köprü yarım kalmış. İlerdeki ev temellerinden öteye taşınmış. Buradaki cadde hiçbir neden yokken doğuya kıvrılıyor. Bir park sırası bakkal dükkânının tam ortasında duruyor. St. Vincent'in alt vitrayları dini konuları işlerken üst pencerede bahar zamanı Alpleri gösteren bir manzara var. Adamın biri Bundeshaus'a girerken birden duruyor, başını ellerinin arasına alıyor, heyecanla bağırarak gerisin geriye koşmaya başlıyor.

Bu plan değiştirmelerin, ani fırsatların, öngörülmemiş görüşlerin dünyası. Çünkü bu dünyada zaman düzenli biçimde akıp gitmiyor, kesik kesik geçiyor. İnsanlar çeşitli anlarda geleceğin kesik görüntülerini alıyorlar.

Anne oğlunun nerede yaşayacağı üzerine bir görüntü alınca evini onun yakınına taşıyor. İnşaatçı gelecekteki ticaret merkezini görünce caddeyi o yöne çeviriyor. Çocuk çiçekci olacağını gördüğü an üniversiteye girmekten vazgeçiyor. Evleneceği kadının görüntüsünü alan adam onu beklemeye başlıyor. Kendini Zürih yargıçlarının giysisi içinde gören avukat Bern'deki işini bırakıyor. Gerçekten, geleceği gördükten sonra şimdiki zamanı sürdürmeye ne gerek var?

Kendi görüntülerini yakalayabilenler için dünya kesin zaferlerle dolu. Başlanan projelerin bir meslek haline gelmediği çok nadir. Hedef kente varmayan yolculuk çok az. Çok az arkadaşın gelecekte arkadaş olarak kalmaması olasılığı var. Çok az tutku boşa gidiyor.

Görüntülerini yakalayamayanlar için dünya, askıda kalmış bir eylemsizlik. Gelecekteki mesleğinizi bilmeden nasıl fakülte seçebilirsiniz? Eğer Spitalgasse'de daha iyi iş yapacaksanız, nasıl Marktgasse'de eczane açabilirsiniz? İnsan sadık kalamayacağı bir erkeği nasıl sevebilir? Bu insanlar günün çoğunu uyuyarak ve görüntülerinin gelmesini bekleyerek geçiriyorlar.

Dolayısıyla gelecekten kısa görüntülerin dünyasında riske pek girilmiyor. Geleceğini görenlerin riske girmelerine gerek yok. Göremeyenler de riske girmeden görüntülerini bekliyorlar.

Geleceğini görenlerden az bir bölümü bunu değiştirmek için çabalıyor. Adamın biri, kendini Lucerne'de muhasebeci olarak gördükten sonra gidip Neuchatel müzesinin bahçesine giriyor. Bir genç babasının kalp krizinden öleceğini gördükten sonra babasıyla uzun bir deniz yolculuğuna çıkıyor. Kadının biri, başka bir erkekle evleneceğini gördüğü bir adama âşık oluyor. Bu insanlar akşamları güneş batarken balkonlarında oturup geleceğin değiştirilebileceğini, bir tane gelecek olduğunu haykırıyorlar. Zaman içinde Neuchatel'deki bahçıvan düşük maaşından usanıp Lucerne'de muhasebeci oluyor. Baba kalpten ölüyor. Oğlu, onu yatakta tutmaya ikna edemediği için kendi kendine kızıyor. Genç kadan sevgilisi tarafından terk edilip, ona yalnızlık ve acı verecek bir adamla evleniyor.

Düzensiz zaman en çok kimlerin işine geliyor? Geleceği görüp yalnızca tek bir hayatı yaşayanların mı? Geleceği göremeyip hayatı yaşamayı bekleyenlerin mi? Yoksa geleceği inkâr edip iki hayat yaşanların mı ?

29 MAYIS 1905

Bu dünyaya aniden giren birisi evlere, binalara çarpmaktan kaçınmak zorunda. Çünkü hepsi hareket halinde. Tekerlekler üzerine yerleştirilmiş evlerle apartmanlar Bahnhofplatz'dan geçip Marktgasse'nin dar yollarında yarışıyor. içlerinde oturanlar ikinci kat percerelerinde bağrışıyorlar. Postane, Postgasse'de değil, tren gibi raylar üzerinde kent içinde cirit atıyor. Şehir Meclisi, Bundeshaus'da Bundesgasse'de durmuyor. Her yer motor ve lokomotif sesleriyle dolu. Sabah evinin kapısından sokağa çıkan birisi, hareket eden bir zeminle karşılaşıyor. İşyerinin binasını yakalıyor, yukarı aşağı hareket eden merdivenlere seğirtiyor, çember şeklinde dönen bir masada çalışıyor, akşam da evine koşturuyor. Kimse elinde bir kitapla bir ağacın altında oturmuyor, gölün sularını seyretmiyor, kırda yüksek çimenler arasında yatmıyor. Kimse yerinde durmuyor.

Neden böyle bir hız saplantısı var? Çünkü, bu dünyada hızlı hareket edenler için zaman daha yavaş geçiyor. Bu nedenle zaman kazanmak isteyen insalar yüksek bir hızla hareket ediyor.

Hız etkeni, içten yanmalı motorun ve hızlı taşımanın bulunuşuna kadar farkedilmemişti. 8 Eylül 1889 günü, Surreyli Bay Randolph Whig, yeni motorlu aracıyla kaynanasını Londra'ya götürüyordu. Kente hesapladığından yarım saat önce vardığında bir tasarruf elde edilmişti. Olayı incelemeye karar verdi. Araştırmalarının yayınlanmasından sonra artık kimse yavaş gitmez oldu.

Vakit nakit olduğu için parasal gerekçelerle her borsanın, imalathanenin mağazının rakipleri karşısında ayakta kalabilmek için, olabildiğince hızlı hareket etmesi gerekiyor. Bu binalar dev motorlarla donatılmış. Hiç durmuyorlar. Motor ve krank gürültüleri içlerindeki insanların, üretim araçlarının sesini bastırıyor.

Bu nedenle binalar satılırken yalnızca büyüklükleri ve biçimleriyle değerlendirilmiyor, hızları da dikkate alınıyor. Bir ev ne kadar hızlı hareket ederse içindeki saatin tik takları o kadar yavaşlıyor, barınanlarına o kadar fazla zaman kalıyor. Hıza bağlı olarak, hızlı bir evde yaşayan birisi komşu evlere göre bir günde birkaç dakika avantaj sağlayabiliyor. Bu hız takıntısı, değerli zaman uykuda da kazanılıp yitirilebileceği için gece boyunca da sürüyor. Geceleri, hareket halindeki evler çarpışmasın diye yollar pırıl pırıl aydınlatılıyor. Geceleri insanlar hep hız, gençlik, fırsat rüyaları görüyorlar.

Bu yüksek hız dünyasında bir gerçek yeni yeni kabul görüyor. Mantıksal totolojiye göre, hız etkisi tamemen görecedir. İki insan yolda karşılaştığında diğerini hareket halinde algılar, trendeki insanın ağaçları uçuyormuş gibi algılaması gibi. Benzer biçimde, yolda karşılaşan iki insan karşısındakinin zamanının daha yavaş geçtiğini görür. Her-

kes diğerinin zaman kazandığını görür. Bu tersine ilişki insanı çıldırtıyor. İnsanı daha fazla çıldırtan ise insan komşusunun yanından ne kadar hızlı geçerse, komşusunun da daha hızlı hareket ediyor görülmesi.

Dehşete ve umutsuzluğa kapılan bazı insarlar pencereden bakmaktan vazgeçmişler. Gölgeler uçuştukça, ne kadar hızlı hareket ettiklerini, komşularının da ne kadar hızlı hareket ettiğini bilmiyorlar. Sabah kalkıyor, duş yapıyor, ekmek ve jambon yiyor, masalarında çalışıyor, müzik dinliyor, çocuklarıyla konuşuyor, doyumlu bir yaşam sürüyorlar.

Bazıları, hareket etmediği için yalnızca Kramgasse'deki dev saatin doğru zamanı gösterdiğini öne sürüyor. Diğerleriyse, dev saatin de Aare ırmağından veya bir buluttan bakıldığında hareket halinde olduğuna işaret ederek bu görüşe karşı çıkıyorlar.

PERDE ARKASI

Einstein ile Besso Amthausgasse'deki bir açıkhava kahvesinde oturuyorlar. Öğlen üzeri. Besso arkadaşına bürodan çıkıp biraz hava almayı önermiş.

"İyi görünmüyorsun," diyor Besso.

Einstein sıkıntılı omuz silkiyor. Dakikalar geçiyor. Belki saniyeler.

"İlerliyorum," diyor Einstein.

"Anlıyorum," diyor Besso arkadaşının gözlerinin altındaki mor halkaların verdiği tehlike işaretlerine bakarak. Muhtemelen Einstein yeni yemeden içmeden kesilmiş. Besso, bir başka nedenle kendisinin de tıpkı Einstein'ın şimdiki hali gibi olduğunu hatırlıyor. Zürih'teydi. Besso'nun babası kırk yaşlarının sonunda aniden ölüvermişti. Babasıyla hiç geçinemeyen Besso aniden bir suçluluk duygusuyla doldu. Araştırmalarını bıraktı. Besso'yu şaşırtan bir biçimde Einstein onunla bir ay uğraştı ve kendine gelmesini sağladı.

Besso Einstein'ın halini görüyor ve ona yardım etmek istiyor ancak Einstein'ın yardıma ihtiyacı yok. Besso'ya ka-

lırsa Einstein acı çekmiyor. O bedeninden ve dünyadan habersizmiş gibi davranıyor.

"İlerliyorum," diye tekrarlıyor Einstein. "Sırlar ortaya çıkıyor. Masana bıraktığım, Lorentz'in makalesini gördün mü?"

"İğrenç."

"Evet, iğrenç ve gelip geçici. Doğru olması mümkün değil. Elektromanyetik deneyler bize daha temel şeyler söylüyor." Einstein, bıyığını çekiştirip masadaki krakerleri iştahla yiyor.

İki adam bir süre susuyorlar. Einstein, çok uzaklarda, sisten zorlukla görünen Bern Alplerini seyrederken Besso kahvesine dört şeker atıyor. Aslında Einstein Bern Alplerinden uzaya bakıyor. Bazen böyle uzaklara bakmaktan migreni tutuyor, yeşil örtülü divana uzanıp gözlerini kapattığı oluyor.

"Anna, seni ve Mileva'yı gelecek hafta akşam yemeğine bekliyor." diyor Besso. "İsterseniz bebeği de getirin." Einstein başanı sallıyor.

Besso, gömleğinin içinde büzülmüş, bir kahve daha söylerken yandaki masada otaran kızı süzüyor. O da en az şu anda galaksileri gözleyen Einstein kadar darmadağınık. Besso, arkadaşını daha önce de bu halde görmüş olsa da onun için edişeleniyor. Belki yemek bu havayı dağıtır diye umuyor.

"Cumartesi gecesi," diyor Besso.

Hiç beklenmedik biçimde "Cumartesi işim var, "diyor Einstein. "Ama Mileva ile Hans gelebilirler."

Besso gülüyor "Cumartesi akşamı sekizde." diyor. Arkadaşının neden evlendiğine hep şaşıyor. Bunu Einstein'ın kendisi de açıklayamıyor. Bir zamanlar Besso'ya Mileva'nın hiç olmazsa ev işlerini yapacağını umduğunu söylemişti. Ama işler öyle olmadı. Dağınık yataklar, kirli çamaşırlar, üstüste yığılmış bulaşıklar eskiden nasılsa öyle devam ediyor. Çocukla beraber karışıklık daha da arttı.

"Rasmussen deneyi hakkında ne düşünüyorsun?" diye soruyar Besso.

"Santrifüj şişe mi?"

"Evet."

"Şaft iş göremeyecek kadar çok titreşim yapacak." diyor Einstein. "Ama fikir zekice. Bence, kendi dönme eksenini bulacak esnek bir bağlantıyla işe yarar."

Besso bunun ne anlama geldiğini biliyor. Einstein, yeni bir tasarım üzerinde çalışıp bunu para, hatta isim hakkı bile istemeden Rasmussen'e gönderecek. Bazen, Einstein'ın düşüncelerinden yararlanan şanslı kişiler patent uygulamalarını kimin düzelttiğini bilmiyorlar bile. Aslında Einstein takdir edilmekten hoşlanmaz değil. Bundan birkaç yıl önce ilk makalesinin yayınlandığı *Annalen der Physik* dergisini görünce beş dakika horoz gibi ötmüştü.

2 HAZİRAN 1905

Lapa gibi kahverengi bir şeftali çöpten çıkarılmış, pembeleşsin diye masanın üzerine konmuş. Pembeleşiyor, sertleşiyor, manavın tezgâhına götürülüyor, oradan alınıp sandığa konuyor, pembe çiçek açmış dala geri dönüyor. Bu dünyada zaman geriye doğru hareket ediyor.

Kurumuş yaşlı bir kadın iskemlesinde oturmuş zorlukla kıpırdıyor. Yüzü kıpkırmızı, avurtları çökmüş, gözleri neredeyse hiç görmüyor, kulakları duymuyor, nefes alışı yerde hışırdayan kuru yapraklar gibi. Yıllar geçiyor. Bir kaç gelen gideni var. Kadın yavaş yavaş güçleniyor, daha çor yemek yiyor. Yüzündeki derin çizgiler azalıyor. Sesleri işitmeye, müzik dinlemeye başlıyor. Belli belirsiz gölgeler ışığa, çizgilere, giderek masa, iskemle, insan yüzleri gibi biçimlere dönüşüyor. Kadın küçük evinden gezintiye çıkıyor, bakkala gidiyor, arada sırada arkadaşlarını ziyaret ediyor, güzel havalarda kafelerde kahve içiyor. Alt çekmeceden iğne ipliğini çıkarıyor. İşini beğendiğinde gülümsüyor. Bir gün bembeyaz yüzüyle kocasını eve getiriyorlar. Saat-

ler geçince adamın yanakları pembeleşiyor, ayağa kalkıyor, kadınla konuşmaya başlıyor. Kadının evi, evleri oluyor. Birlikte yemek yiyor, şakalışıyor, gülüyorlar. Ülkede yolculuğa çıkıyor, arkadaşlarını ziyaret ediyorlar. Kadının beyaz saçlarına kahverengiler düşüyor, sesi yeni bir tını kazanıyor. Lisede yetişkin kurlarına gidip tarih öğretmeni oluyor. Arkadaşlarıyla buluşuyor, tarihten güncel olaylardan söz ediyorlar. Eczanede muhasebeci olan kocasına işinde yardım ediyor. Birlikte dağın eteklerine doğru yürüyüşlere çıkıyorlar. Kocasını çok seviyor. Teni yumuşuyor, saçı uzayıp kahverengi oluyor, göğüsleri dirileşiyor. Kocasını ilk kez üniversite kütüphanesinde görüyor. Birbirlerine bakıyorlar. Derslere giriyor. Liseyi bitiriyor. Anne babasıyla ve kızkardeşiyle sevinç gözyaşları döküyorlar. Anne babasının evinde kalıyor. Annesiyle saatlerce koruda gezintiler yapıyor, ona bulaşık yıkarken yardım ediyor. Küçük kardeşine masallar anlatıyor. Uyumadan önce ona masal okuyorlar, gittikçe küçülüyor. Emekliyor. Altını değiştiriyorlar.

Orta yaşlı adamın elinde bir madalya, Stokholm'de salonun sahnesinden iniyor. İsveç Bilimler Akademisi başkanıyla el sıkışıyor, Nobel Fizik Ödülünü alıyor, zafer kutlamalarını dinliyor. Adam alacağı ödülü düşünüyor. Geleceğe doğru yirmi yılı hızla gözünün önünden geçiriyor. Sadece kalem, kağıtla bir odada yalnız çalışacak. Gece gündüz çalşacak, birçok yanlış yollara sapacak. Çöp sepeti başarısız denklem ve mantık zincirleriyle dolacak. Ama bazı akşamlar masasına oturduğunda, Doğa üzerine kimsenin bilemediği şeyleri öğrendiğini, sık ormanda ışığı gördüğünü, değerli sırları avucunun içinde tuttuğunu düşüne-

cek. Böyle gecelerde kalbi sanki âşık olmuş gibi çarpıyor. Genç, tanınmamış ve hatalardan korkmaz olduğu zamanlarda kanının damarlarında koşturması, şimdi Stokholm'deki salonda koltukta oturmuş adını söyleyen başkanın uzaklardan gelen ince sesini dinlerken ona güç veriyor.

Bir adam arkadaşının mezarı başında durmuş, tabutun üstüne bir avuç toprak atıyor. Yüzünde buz gibi Nisan yağmuru. Ama ağlamıyor. Arkadaşının ciğerlerinin sağlam alacağı, yataktan çıkacağı, güleceği, ikisinin birlikte içki içip yelkenliyle gezintiye çıkacakları, sohbet edecekleri günü düşünüyor. Ağlamıyor. Gelecekte anımsadığı, o ve arkadaşının alçak uzun bir masaya oturup sandviçlerini yedikleri, yaşlanıp artık sevilmemekten korktuğunu söylediği, arkadaşının da usulca başını salladığı, yağmur damlalarının camdan aşağıya süzüldüğü o belirli günü bekliyor.

3 HAZİRAN 1905

İnsanların yalnızca bir gün yaşadığı bir dünyayı düşünün. Hem kalp atışları hem de soluk alışlar öyle hızlı ki, koca bir ömür dünyanın ekseni etrafında bir kez dönüşü kadar bir süreye sıkıştırılmış. Ya da dünyanın dönüşü öyle yavaşlatılmış ki, bir kez dönüşü koca bir ömrü içine alıyor. Her iki yorum da geçerli. İki durumda da bir kadın ya da bir erkek ömrü boyunca tek bir şafak ve tek bir günbatımı görüyor.

Bu dünyada, kimse mevsimlerin değişimine tanık olmuyor. Bir Avrupa ülkesinde Aralık ayında doğan biri, sümbül, zambak, yıldız çiçeği, siklamen, edelvays nedir bilmiyor. Akçaağacın yapraklarının kızıla, altın rengine dönüştüğünü göremiyor, cırcırböceklerini, çalıbülbüllerini dinleyemiyor. Aralıkta doğan, ömrünü soğukta geçiriyor. Aynı şekilde Temmuzda doğan da sıcakta. Mevsimler arasındaki fark kitaplardan öğreniliyor.

Bu dünyada hayat ışıkla tasarlanıyor. Gün batımında doğan bir insan ömrünün yarısını gece geçiriyor, dokuma

ve saat yapımı gibi kapalı yerlerdeki işleri öğreniyor, çok okuyor, aydın oluyor, çok yemek yiyor, dışardaki uçsuz bucaksız karanlıktan korkuyor, gölge yetiştiriyor. Şafakta doğan birisi tarım gibi, duvarcılık gibi açık hava işlerini öğreniyor. Güçlü bir fizik sahibi oluyor. Kitaplardan, zihinsel işlerden uzak duruyor, neşeli ve doyumlu oluyor, hiçbir şeyden korkmuyor.

Işık değiştiğinde hem şafak hem de gün batımı bebekleri bocalıyor. Gün doğduğunda, günbatımında doğanlar aniden ortaya çıkan ağaç, dağ, okyanus görüntüleri karşısında dehşete kapılıyor, ışık gözerini alıyor evlerine dönüp pencerelerini kapatıyor geriye kalan yaşamlarını yarı ışıkta geçiriyorlar. Gün battığında, şafakta doğanlar gökte uçan kuşların, denizin maviliğinin, bulutların gözalıcı hareketlerinin birden yokoluşundan ürküyorlar. Kapalı yerlerde yapılan işleri öğrenmeyi reddediyor, yere uzanıp önceden görmeye alışık oldukları şeyleri görmeye çalışıyorlar.

Bir tek gün yaşanan dünyada, insanlar tavan arasındaki sesleri dinleyen kedi gibi zamanı kovalıyor. Çünkü kaybedecek zaman yok. Doğum, okula gidiş, gönül meseleleri, evlilik, meslek, yaşlılık güneşin bir dönüşüne, ışığın bir geçişine sığmalı. Yolda karşılaşan insanlar şapkalarına dokunup aceleyle devam ediyorlar. Evlerde buluşan insanlar, nazikçe birbirlerinin sağlığını sorup kendi işlerine devam ediyorlar. İnsanlar kafelerde buluşunca, sinirli sinirli gölgelerin hareketini gözlüyor, uzun oturmuyarlar. Zaman çok değerli. Hayat bir kar tanesinin düşüşü. Hayat bir sonbahar günü. Hayat kapanan bir kapının gölgesinin zarif, keskin kenarı. Hayat kolların,bacakların kısa bir hareketi.

Yaşlılık gelip çattığında, aydınlıkta da olsa karanlıkta da insan kimseleri tanımadığını fark ediyor. Zaman olmamış ki. Anne babalar, gece yarısı veya öğlen üzeri ölmüş. Kardeşler, geçen fırsatların peşinde uzak kentlere taşınmış. Dostlar, güneşin değişen ışığına bağlı olarak değişmiş. Evler, kasabalar, işler, aşklar hep tek bir güne sığacak biçimde tasarlanmış. Yaşlılar kimseyi tanımıyor. İnsanlarla konuşuyor ama onları tanımıyorlar. Hayatı, insan fragmanları tarafından unutulmuş konuşma fragmanlarına bölünmüş. Hayatı, çok az kişinin tanık olduğu episodlara bölünmüş. Yatağının yanındaki masada oturuyor, akan duşun sesini dinliyor, aklındakilerden başka birşeyin varolup olmadığını düşünüyor. Annesinin kucaklayışı gerçekten olmuş muydu? İlk aşk tokadı gerçekten atıldı mı? Âşığı gerçekten varoldu mu? Şimdi nerdeler? O şimdi yatağının yanındaki masada oturmuş, akan duşun sesini dinleyip, ışığın değişmesini belli belirsiz algılarken onlar nerdeler?

5 HAZİRAN 1905

Irmakların, ağaçların, binaların, insanların görünümüne ve tanımlanılan yerin konumuna bakarak her şey sıradan görünüyordu. Aare doğuya kıvrılıyor, üzerinde patates ve şeker pancarı taşıyan tekneler. Çamlar Alp eteklerine noktalar serpiştiriyor. Ağaçların dalları tıpkı bir şamdanın kolları gibi yukarıya dönük. Aaratrasse üzerindeki kırmızı kiremitli, çatıları pencereli üç katlı evler sessiz sessiz oturmuş ırmağa bakıyorlar. Marktgasse'deki dükkâncılar gelip geçenlere el sallıyor, mendilleri, güzel saatleri, domatesleri, ekmeleri ve baharatları satmaya çalışıyorlar. İşte pişirilmiş biftek kokusu bulvarlarda kol geziyor. Bir kadınla bir erkek Kramgasse'deki küçük balkonlarında ayakta tartışıyorlar, bir yandan da gülümsüyorlar. Genç bir kız Kleine Schanze'deki parkta ağır ağır yürüyor. Postanenin büyük kırmızı ahşap kapısı açılıp kapanıyor, açılıp kapanıyor. Bir köpek havlıyor.

Ama insanların gözlerinin içine baktığınızda durum tamamen farklı. Örneğin, Aare kıyısındaki banklarda oturan

kadın teknelerin, sanki buz üzerinde paten yaparmış gibi büyük bir hızla geçtiğini görüyor. Bir başkasına tekneler burnu, ağır ağır koca bir öğleden sonra dönüyormuş gibi görünüyor. Aarstrasse üzerinde duran bir adam teknelerin niçin bir öne, bir arkaya gittiklerini anlamak için ırmağa bakıyor.

Bu zıtlıklar her yerde yineleniyor. Şu anda bir eczacı öğlen yemeğini yemiş Kochergasse'deki dükkânına dönüyor. Gördüğü manzara şu: tırısa kalkmış iki kadın, kollarını vahşice sallayarak ve çok hızlı konuşarak önünden geçiyorlar. Ne dediklerini anlayamıyor. Bir davavekili randevusuna yetişmek için bir yere koşturuyor. Başı küçük bir hayvanınki gibi bir o yana bir bu yana sallanıyor. Balkondan bir çocuğun attığı top mermi hızıyla havayı yarıyor ve gözden kayboluyor. Camdan 82 numarada oturanlara şöyle bir bakınca, evin içinde bir odadan diğerine uçuyor, bir an oturuyor, bir dakikada yemek atıştırıp kayboluyor yine ortaya çıkıyorlar. Yukarıdaki bulutlar, sanki birbirini izleyen nefes alıp vermeleri gibi biraraya geliyor, ayrılıyor, yeniden biraraya geliyorlar.

Caddenin karşı tarafında, fırıncı aynı manzarayı izliyor. İki kadın aylak aylak yürüyorlar, durup dava vekiliyle konuşuyorlar, sonra yürümeye devam ediyorlar. Dava vekili, 82 numaraya giriyor, öğle yemeği için masaya oturuyor, birinci kat penceresine yürüyor caddedeki çocuğun attığı topu yakalıyor.

Kochergasse'de bir sokak lambasının altında duran üçüncü birisi için olaylar hiç hareket etmiyor: iki kadın, avukat, top, çocuk, üç mavna, bir dairenin içi güneşli bir yaz ışığında resmedilmiş tuvale hapsedilmiş gibi.

Zamanın bir duygu olduğu bu dünyada her olay nı böyle.

Zamanın, görme gibi, tat alma gibi bir duygu olduğu dünyada, görüntü episodları bakanın geçmişine bağlı olarak hızlı da yavaş da, solgun da güçlü de, tuzlu da tatlı da, nedenli de nedensiz de, düzenli de raslantısal da olabilir. Filozoflar, Amthausgasse kafelerinde oturup zamanın insan algılanmasının dışında varolup varolmadığını tartışıyorlar.

Kim bir olayın hızlı mı yavaş mı, nedenli mi nedensiz mi, geçmişte mi gelecekte mi olduğunu söyleyebilir? Filozoflar, tek gözlerini kısmış, oturmuş zaman estetiklerini karşılaştırıyorlar.

Bazı insanlar zaman duygusu olmaksızın dünyaya gelmişler. Buna bağlı olarak yer duyguları son derece gelişmiş. Bunlar yüksek çimlere yatıyor, bütün dünyadan gelen şair ve ressamlar tarafından soru yağmuruna tutuluyorlar. Bu zaman sağırları, baharda dalların aldığı şekli, Alplerdeki karın görünümünü, kiliseye vuran güneşin açısını, ırmakların yönünü, yosunların yerini, sürüdeki kuşların duruşunu tam olarak tanımlama ayrıcalığını taşıyorlar. Ama zaman sağırları bildiklerini anlatmak için konuşamıyorlar. Çünkü konuşma, bir zaman içinde söylenen sözcüklerin ardışıklığını gerektiriyor.

9 HAZİRAN 1905

İnsanların sonsuza dek yaşadıklarını varsayın.

Garip bir biçimde her kentin nüfusu ikiye ayrılıyor: Sonracılar ve Şimdiciler.

Sonracılar üniversiteyi bitirmek, ikinci bir dil öğrenmek, Voltaire ya da Newton'u okumak, işlerinde başarı kazanmak, âşık olmak, bir aile kurmak için acele etmeye gerek olmadığını öne sürüyorlar. Bütün bunlar için nasıl olsa sonsuz bir zaman var. Sonu olmayan zamanda her şey yerine getirilir. Bu nedenle her şey bekleyebilir. Sonra acele işe şeytan karışır. Kim bu mantığa karşı çıkabilir ki? Sonracılar dükkânlarda veya gezinti yerlerinde hemen fark ediliyorlar. Üzerlerine spor kıyafetler giymiş ağır ağır yürüyorlar. Hangi dergi açıksa onu okumaya, evlerinin eşyalarını değiştirmeye, ağaçtan düşen bir yaprak üzerine konuşmalara dalmaya bayılıyorlar. Sonracılar, kafelerde oturuyor, kahvelerini yudumlarken hayatın olanakları üzerine çene çalıyorlar.

Şimdiciler, sonsuz hayatta hayatın bütün olanaklarını gerçekleştirebileceklerini, düşledikleri her şeyi yapabile-

ceklerini biliyorlar. Sonsuz sayıda meslekleri olacak, sonsuz sayıda evlenecekler, politikalarını sonsuz kere değiştirebilecekler. Her bir insan avukat, duvarcı ustası, yazar, muhasebeci, ressam, doktor, çiftçi olacak. Şimdiciler durmadan okuyor, yeni işleri inceliyor, yeni diller öğreniyorlar. Hayatın sonsuzluğunun tadını çıkarmak için hayata erken atılıyor ve hiç yavaşlamıyorlar. Kim bu mantığa karşı çıkabilir? Şimdiciler kolaylıkla fark ediliyor. Kafe sahipleri, fakülte profesörleri, doktorlar, hastabakıcılar onlar. Oturdukları yerde durmadan ayaklarını sallıyorlar. Hiçbir şeyi kaçırmamak için bir başarılı hayattan diğerine koşuyorlar. İki Şimdici Zahringen Çeşmesinin altıgen sütunu önünde buluştuğunda, yaşadıkları hayatları karşılaştırıyor, bilgi alışverişinde bulunuyor ve birbirlerinin saatlerine göz atıyorlar. Aynı yerde iki Sonracı buluştuğunda ise, geleceği düşünüp gözleriyle suyun çizdiği eğriyi izliyorlar.

Şimdiciler ile Sonracıların bir tek ortak özelliği var. Sonsuz bir hayat sonsuz bir akrabalar listesini de birlikte getiriyor. Büyükbabalar hiç ölmüyor, tıpkı büyük büyük anneler, büyük teyzeler, büyük amcalar, büyük büyük teyzeler ve diğerleri kuşaklar boyunca geriye gidiyorlar. Hepsi turp gibi sağlam, sürekli nasihat veriyorlar. Oğullar babalarının gölgesinden hiç kurtulamıyor. Kızlar da annelerinin. Hiç kimse kendini bulamıyor.

Birisi işe başladığında, bunu anne babasıyla, büyük anne babasıyla, büyük büyük anne babasıyla, ad infinitum konuşmaya, onların kendi hatalarını öğrenmeye kendini mecbur sayıyor. Çünkü hiçbir yeni iş aslında yeni değil. Bütün işler aile ağacındaki birileri tarafından denenmiş.

Aslında her şey tamamlanmış. Ama bir bedelle. Böyle bir dünyada başarıların çarpımı heves azalmasına bölünüyor.

Bir kız çocuğu annesinin kılavuzluğunu istediğinde, bunu katıksız alamıyor. Annesi kendi annesine, anneanne kendi annesine, o da kendininkine sormak zorunda. Bu sorma sonsuza dek gidiyor. Oğullar ve kızlar kendi başlarına karar alamadıkları gibi, anne babalarına da güvenilir bir öğüt için başvuramıyorlar. Anne babalar birer kesinlik kaynağı değil. Ortada bir milyon kaynak var.

Her eylem bir milyon kez sınanması gerektiği için hayat geçici. Köprüler ırmakların üzerinden yarıya kadar aşıyor sonra aniden kesiliyor. Binalar dokuz kat çıkıyor ama çatıları yok. Bakkalın zencefil, tuz, morina, biftek stoğu her fikir değiştirmesinde, her danışmasında değişiyor. Cümleler yarım kalıyor. Nişanlar, nikâha birkaç gün kala atılıyor. Bulvarlarda, caddelerde insanlar kim bakıyor diye dönüp dönüp etrafa bakıyorlar.

Ölümsüzlüğün bedeli bu. Kimse tam bir kişi değil. Hiç kimse özgür değil. Zaman içinde bazıları yaşamanın tek yolunun ölmek olduğu sonucuna varmışlar. Ölümle insan geçmişin ağırlığından kurtuluyor. Bu birkaç kişi, sevgili akrabalarının gözleri önünde Konstanz Gölüne dalarak, Lema Dağından kendilerini atarak sonsuz hayatlarına sona erdirmişler. Böylece sonlu sonsuza galip gelmiş, milyonlarca güzün meyvesi hiçbir güz, milyonlarca kar yağışının-ki hiç kar yağışı, milyonlarca öğüdünki hiçbir şey olmuş.

10 HAZİRAN 1905

Zamanın, tıpkı yükselen ay, ağaçların tepesine dokunurken ağaçların üstünden gelen aydınlık gibi bir nicelik değil de bir nitelik olduğunu düşünün. Zaman var, ama ölçülemiyor.

Şu anda, güneşli bir öğleden sonra bir kadın Bahnhofplatz'ın ortasında durmuş belli bir adamı bekliyor. Bir süre önce adam kadını Fribourg treninde görüp vuruldu ve kadına birlikte Grosse Schanze parkına gitmeyi önerdi. Adamın sesindeki aciliyetten ve gözlerindeki ifadeden kadın adamın hemen demek istediğini anladı. Bunun için adamı bekliyor. Sabırsızlıkla beklemiyor, kitap okuyarak zaman geçiriyor. Bir zaman sonra, belki ertesi gün adam geliyor. Kolkola giriyorlar. Parka gidiyor, lalelerin, güllerin, leylakların arasında geziniyor, ölçülemeyen bir zaman sedir ağacından bir banka oturuyorlar. Akşam oluyor. Akşamın oluşu, ışıktaki değişiklikten, gökyüzünün kızarmasından belli oluyor. Kadınla erkek, küçük beyaz taşlarla döşeli bir yolu izleyerek tepedeki bir lokantaya geliyorlar. Birliktelikleri ne zamandır sürüyor? Bir ömür boyu mu, bir an mı? Kim bilebilir?

Lokantanın kurşun çerçeveli penceresinden adamın annesi onlara bakıyor. Kollarını kavuşturmuş, huzursuzlanıyor; oğlunun eve gelmesini istiyor. Onu küçük bir çocuk olarak görüyor. Adamın evde kalıp babasıyla saklambaç oynadığı, yatmaya gitmeden annesinin sırtına tırmandığı günlerden bu yana hiç zaman geçti mi? Anne, lokantanın kurşun çerçeveli penceresinden mum ışığının aydınlattığı oğlunun çocukca gülmesini görüyor. Oğlunun, çocuğunun evde yaşadığı, eve ait olduğu günlerden bu yana hiç zaman geçmediğine emin. Bu gece, tanıştığı kadının dostluğuyla oğlu hızla büyürken dışarda kollarını kavuşturmuş bekliyor.

Aarbergergasse'de iki kişi cadde ortasında bir ilaç nakliyesi üzerine tartışıyorlar. Alıcı, raf ömrü çok kısa olan ilaçlar eskimiş ve bozuk geldikleri için kızgın. Onların uzun zaman önce geleceğini umduğunu, aslında bir süredir tren istasyonunda beklediğini bu arada Spitalgasse 27 numaradaki ak saçlı hanımın gelip gittiğini, Alpler üzerinde ışığın birçok kez değiştiğini, havanın ılıkken soğuduğunu ve nemli havaya döndüğünü söylüyor. Kısa boylu, şişman, bıyıklı göndericinin kalbi kırılıyor. İlaçları Basel'deki fabrikasında, pazarda tentelerin açılma sesini duyar duymaz yapmış. Bulutlar anlaşma imzalandığı zamanki konumunu bozmadan trene taşımış. Daha ne yapsın?

Zamanın ölçülemediği dünyada saat yok, takvim yok, kesin randevular yok. Olaylar zamana göre değil öteki olaylara göre başlatılıyor. Ev, taş ve kereste inşaat yerine gelince başlıyor. Taş ocağı, taş ocağını işleten paraya gereksinim duyunca taş veriyor. Davavekili, kızı kelin büyüyor diye takılınca evden çıkıp Yüksek Mahkemedeki dava-

ya gidiyor. Bern lisesindeki eğitim öğrenci sınavlarını verince sona eriyor. Trenler Bahnhofplatz'daki istasyondan vagonlar yolcuyla dolunca kalkıyor.

Zamanın bir nitelik olduğu dünyada olaylar gökyüzünün rengine, Aare üzerindeki gemicinin ses tonuna, odaya giren birisinin mutluluğuna veya korkusuna göre kaydediliyor. Bebeğin doğumu, buluşun patenti, iki insanın buluşması, saat ve dakikalarla tutulmuş belirli zaman noktalarıyla belirlenmiyor. Onun yerine, olaylar imgelemin uzayında kayıp gidiyor, bir bakışta, arzuda maddileşiyor. Aynı biçimde iki olay arasında geçen zamanın kısa mı uzun mu olduğunu olayların arka planına, aydınlığın şiddetine, ışığın ve gölgenin açısına, katılımcıların bakışlarına göre değişiyor.

Bazı insanlar zamanı tasnif etmeye, incelemeye, tahlil etmeye çalışıyorlar. Onlar taşa dönüşüyor. Bedenleri, caddelerin köşelerinde soğuk, taş gibi, ağır donmuş duruyor. Zamanla bu heykeller taş ocaklarına götürülüyor. Taş ocakcısı paraya gereksinim duydukca bunları eşit parçalara ayırarak ev inşaatlarına satıyor.

11 HAZİRAN 1905

Kramgasse ve Theaterplatz'ın köşesinde, altı mavi masası, şefin penceresinde bir dizi mavi petunyaları olan küçük bir açık hava kafesi vardır. Bu kafeden bütün Bern'i seyreder, sesini dinleyebilirsiniz. Kochargasse ilkokulunun sabah teneffüsüne çıkmış sekiz yaşındaki öğrencilerinden bir grup başlarında öğretmenleri, tek sıra halinde caddeleri geçerek Aare kıyısına gidiyorlar. Irmağın öte yakasında bir fabrika bacasından ağır ağır dumanlar çıkıyor. Zahringen Çeşmesi'nin fıskıyesinden su kabarcıkları saçılıyor. Kramgasse'nin saat kulesi çeyreği vuruyor.

O anda kentten gelen seslerle kokuları bir yana bırakırsak bir manzara dikkati çekiyor. Kochergasse'nin köşesinde iki adam birbirlerinden ayrılmaya çalışıyorlar ama, sanki bir daha görüşemeyeceklermiş gibi bunu bir türlü yapamıyorlar. Hoşçakal deyip aksi yönlerde yürümeye başlıyorlar, sonra hızla birbirlerine koşup kucaklaşıyorlar. Yakınlarında, orta yaşlı bir kadın çeşmenin taşına oturmuş sessiz sessiz ağlıyor. Sapsarı elleriyle taşı kavramış, öyle

sıkı sıkı tutuyor ki ellerinden kanlar akıyor. Kadın umutsuzluk içinde yere bakıyor. Kadının yalnızlığı, diğerlerini bir daha göremeyeceğine emin olmaktan geliyor. Süveterler giymiş iki kadın Kramgasse'de kolkola yürüyor, geleceğe boşvermiş bir rahatlıkla gülüyorlar.

Bu geleceğin olmadığı bir dünya. Bu dünyada zaman, hem gerçeklikte hem de insan düşüncesinde şimdiki zamanda yok olan bir çizgi. Bu dünyada kimse gelecek düşü kuramıyor. Geleceği düşlemek mor ötesi renkleri görmekten de zor. Tayfın görünen kenarından sonra nelerin olabileceğini duyular algılayamıyor. Geleceği olmayan bir dünyada arkadaşların her ayrılışı ölüm demek. Geleceği olmayan bir dünyada her yalnızlık bir final. Geleceği olmayan bir dünyada, bugünün ötesinde hiçlik yatıyor. İnsanlar bugüne, düşmemek için bir kayadan aşağı asılır gibi tutunuyorlar.

Geleceği hayal edemeyen insan eylemlerinin sonuçlarını da tartamıyor. Bazı insanlar bu nedenle felç olup eylemsizliğe girmişler. Gün boyu yataktan çıkmıyorlar. Uyanıklar ama giyinmeye korkuyorlar. Kahve fotoğraflara bakıyorlar. Başkaları sabah erkenden yataktan çıkıyor, her eylemlerinin hiçliğe varmasını, hayatlarını planlayamamalarını hiç umursamıyorlar. Onlar an an yaşıyorlar. Her anları dopdolu. Bazıları da geleceği geçmişin yerine koyuyor. Her anıyı, yapılan her eylemi, her neden ve sonucu yeniden ele alıp olayların onları nasıl bu ana, dünyanın son anına, zaman çizgisinin yokoluşuna getirdiği düşüncesiyle kendilerinden geçiyorlar.

Dışarda altı masası, bir dizi petunyası olan açık hava kafesinde, genç bir adam önünde kahve ve pasta oturuyor.

Boş gözlerle caddeyi seyrediyor. Gülen, süveterli iki kadını, çeşmede oturan orta yaşlı kadını, durmadan vedalaşan iki arkadaşı görüyor. O otururken kapkara bir yağmur bulutu kentin üzerine doğru geliyor. Ama genç adam masada oturmaya devam ediyor. O ancak bugünü düşünebilir. Şu anda gökyüzü kararıyor ama yağmur yok. Kahvesinden bir yudum alıp pastasını yerken dünyanın sonunun bu kadar kapalı oluşuna hayret ediyor. Hâlâ yağmur yok. Gazetesine gömülmüş, iyice kararan havada hayatı boyunca okuyabileceği son cümleyi okumaya çalışıyor. Sonra yağmur bastırıyor. Adam içeri giriyor. Islak ceketini çıkarıyor, dünyanın sonunun yağmurla gelişine hayret ediyor. Şefle yemekler üzerine konuşuyor. Yağmurun dinmesini beklemiyor, çünkü hayatta hiçbir şeyi beklemiyor. Geleceği olmayan dünyada, her an dünyanın sonu. Yirmi dakika sonra fırtına bulutları geçiyor, yağmur diniyor, gökyüzü açılıyor. Genç adam masasına dönüyor, dünyanın sonunun günlük güneşlik gelişine hayret ediyor.

15 HAZİRAN 1905

Bu dünyada, zaman gözle görülebilen bir boyuttur. İnsan nasıl uzaklara baktığında evleri, ağaçları, dağ doruklarını uzaydaki görüntüler olarak görüyorsa bir başka yöne baktığında da doğumları, evlilikleri, ölümleri, zamandaki dönüm noktaları olarak geleceğe doğru bulanıklaşan bir biçimde görebiliyor. İnsan nasıl bir yerde kalmakla yeni bir yere gitmek arasında seçim yapıyorsa, aynı biçimde zaman ekseni boyunca yapacağı yolculuğu da seçebiliyor. Bazı insanlar rahat bir andan çok uzaklaşmaya korkuyorlar. Belli bir zaman mekânına yakın duruyorlar, geçmişten zar zor uzaklaşıyorlar. Ötekiler, gelip geçen olaylarla yüz yüze gelmeye hazırlanmaksızın sabırsızlıkla geleceğe koşturuyorlar.

Zürih'teki Politeknik'te genç adamla hocası oturmuş genç adamın doktora çalışması üzerine konuşuyorlar. Aylardan Aralık. Beyaz mermerle kaplı şöminede odunlar alev alev yanıyor. Genç adamla hocası yuvarlak masada, ceviz ağacından iskemlelerine oturmuş, denklem sayfaları-

na boğulmuşlar. Son on sekiz aydır, genç adam her ay bu odada profesörüyle buluşuyor onun kılavuzluğunu alıyor. Gidip bir ay daha çalıştıktan sonra yeni sorularla geliyor. Profesör her sorusunu yanıtlıyor. Bugün de işte açıklamalar yapıyor. Öğretmeni konuşurken, genç adam pencereden dışarıya bakıyor. Binanın yanındaki çatıdan sarkan karları seyrediyor. Doktorasını aldıktan sonra nasıl kendi yoluna tek başına gideceğini düşünüyor. İskemlesinde otururken, genç adam kuşkuyla geleceğe doğru bir adım atıyor, geleceğe doğru birkaç dakika. Soğuk ve belirsizlik çarpıyor yüzüne. Geri çekiliyor. Şimdiki zamanda kalmak, sıcak şömineyle, hocasının sıcak ilgisiyle başbaşa olmak daha iyi. Zamanın içinde gitmekten vazgeçmek daha iyi. Ve genç adam bu küçük kitaplıkta, bugünde kalıyor. Arkadaşları, ona onun şimdiki zamanda kalışına şöyle bir bakıp geçip gidiyorlar gelecekteki yeni zaman noktalarına.

Bern'de Viktoriasgasse 27 numarada, genç bir kadın yatağa uzanmış. Kavga eden anne babasının sesleri odadan içeri doluyor. Genç kadın kulaklarını kapatmış bir fotoğrafta, çocukluğunda plajda anne babasıyla çekilmiş fotoğrafına bakıyor. Odanın bir duvarında ceviz bir yazı masası var. Masanın üzerinde porselen bir kase. Duvardaki mavi boya çatlayıp soyulmuş. Yatağın ayakucunda içi yarı yarıya çamaşırla dolu bir valiz duruyor. Fotoğrafta, oradan da zamana bakıyor. Gelecek onu çağırıyor. Karar veriyor. Toparlanmayı bitirmeden evden, hayatının bu noktasından ayrılıyor, geleceğe doğru gidiyor. Bir yıl öteye gidiyor. Beş yıl, on yıl, yirmi yıl, sonunda frene basıyor ama öyle hızlı gidiyor ki ancak elli yaşında durabiliyor. Olaylar gözü önünde yarış ediyor, onları ancak şöyle bir görebiliyor.

Onu hamile bırakıp terk eden saçları dökük bir dava vekili. Üniversitede geçen bulanık bir yıl. Bir zaman süresinde Lozan'da bir küçük daire. Fribourg'da bir kız arkadaş. Saçlarına aklar düşen ana babasını ara sıra ziyaretler. Annesinin öldüğü hastane odası. Zürih'te, babasının öldüğü sarımsak kokan daire. İngiltere'de bir yerlerde yaşayan kızından gelen mektup.

Kadın soluğunu tutuyor. Şimdi elli yaşında. Yatağa uzanmış, anne babasıyla plajda çekilmiş fotoğrafına bakarak hayatını anımsamaya çalışıyor.

17 HAZİRAN 1905

Bern'de bir Salı günü. Marktgasse'deki tombul parmaklı fırıncı eski borcunu ödemeyen kadına bağırıyor. Kadın yeni aldığı iki paket peksimeti sakin çantasına koyarken fırıncı kollarını sallıyor. Fırının dışında, bir çocuk pateniyle birinci kat penceresinden atılan topun peşinden kayıyor. Çocuğun patenleri taş caddede sesler çıkarıyor. Marktgasse'nin, Kramgasse ile keşiştiği doğu ucunda bir kadın ile bir erkek bir kemerin gölgesinde birbirlerine sokulmuş duruyorlar. İki adam koltuklarının altında birer gazeteyle geçiyorlar. Güneye doğru üç yüz metre ilerde bir çalıbülbülü tembel tembel uçuyor.

Dünya duruyor.

Fırıncının ağzı cümleşinin ortasında açık kalıyor. Çocuk havada yüzer gibi duruyor. Adam ile kadın kemerin altında heykel oluyorlar. İki adam heykel oluyor; konuşmaları sanki pikabın iğnesi kaldırılmış gibi kesiliyor. Kuşun uçuşu donuyor, ırmağın üstünde bir dekor gibi asılı kalıyor.

Bir mikrosaniye sonra dünya yeniden hareket ediyor.

Fırıncı hiçbir şey olmamış gibi tiradına devam ediyor. Çocuk topun ardından koşturuyor. Adamla ile kadın birbirlerine daha yaklaşıyorlar. İki adam et piyasasındaki artışı tartışmayı sürdürüyor. Kuş kanatlarını çırpıyor ve Aare üzerinde çember çizmeye devam ediyor.

Dakikalar sonra dünya yeniden duruyor. Sonra yine dönüyor. Duruyor. Dönüyor.

Bu nasıl bir dünya? Bu dünyada zaman sürekli değil. Bu dünyada zaman kesikli. Zaman, uzun sinir lifleri. Uzaktan bakınca sürekli gibi ama, yakından bakınca kesintili. Lifler arasında mikroskobik boşluklar var. Sinir eylemi, bir zaman parçasından diğerine akıyor, duruyor, boşluğu akıyor ve komşu parçaya geçiyor.

Bağlantı boşlukları öyle küçük ki, eksik zaman parçasını görebilmek için her saniye bin kere büyütülmeli. Zamandaki temassızlık öyle küçük ki, parçalar arasındaki boşluklar neredeyse algılanamıyor. Zamanın her yeniden başlayışında, yeni dünya tıpkı eskisine benziyor. Bulutların duruşları ve hareket yönleri, kuşların yörüngeleri, konuşmaların, düşüncelerin akışı aynı görünüyor.

Zaman parçaları neredeyse kusursuz uyuyor gibi ama tamamen de kusursuz değil. Bazen çok ufak farklılıklar oluyor. Örneğin, Bern'deki şu Salı günü yirmi yaşlarının sonlarındaki bir genç adam ile bir genç kadın Gerberngasse'deki bir sokak lambasının altında duruyorlar. Bir ay önce tanışmışlar. Adam kadını tutkuyla seviyor; ama daha önce onu hiçbir şey söylemeden terk eden bir kadın tarafından allak bullak edildiği için âşık olmaya korkuyor. Bu kadınla ilişkilerinin yürüyeceğinden emin olmak istiyor. Kadının yüzüne bakıyor, en ufak bir işareti, kaşını hafifçe

kaldırışını, yanaklarının belli belirsiz kızarmasını, gözlerindeki nemi inceliyor, duygularının gerçek olup olmadığını okumaya çalışıyor.

Aslında kadın da adamı seviyor ama aşkını sözcüklere dökemiyor. Onun yerine, adamın korkusundan habersiz ona gülümsüyor. Başlarının sallanışı tamı tamına aynı, yürek atışlarının düzeni değişmiyor. Ama kadının aklının derinliklerinde, daha önce orada olmayan bir düşünce ortaya çıkıyor. Genç kadın bilincinin derinliklerindeki bu yeni düşünceye ulaşırken incecik bir boşluk gülüşünü kesiyor. Bu kısacık duraksama çok yakın bir inceleme dışında kimse tarafından fark edilecek bir şey değil. Ama genç adam bunu fark ediyor bir anlam çıkarıyor. Kadına onu bir daha görmek istemediğini söyleyerek Zeughausgasse'deki evine dönüyor. Zürih'e taşınıp amcasının bankasında çalışmaya karar veriyor. Kadın, Gerberngasse'deki sokak lambasından yavaş yavaş evine dönerken adamın kendisini neden sevmediğini düşünüyor.

PERDE ARASI

Besso ile Einstein ırmakta demirlemiş bir balıkçı motorunda oturuyorlar. Besso peynirli sandviçini yerken Einstein, ırmağa olta salıyor, bir taraftan piposunu tüttürüyor.

Einstein ile daha önce hiç balığa çıkmamış olan Besso, "Aare'nın ortasında burada gerçekten bir şey yakalayabiliyor musun?" diye soruyor.

"Hiç yakalamadım" diye yanıtlıyor Einstein, oltasını salmaya devam ederken.

"Belki, şu sazlığa doğru kıyıya biraz yaklaşsak daha iyi olur."

"Olabilir" diyor Einstein "Ama orada da hiçbir şey yakalayamadım. Çantada sandviç kaldı mı ?"

Besso Einstein'a bir sandviçle bira uzatıyor. Bu pazar öğleden sonra onunla geldiği için suçluluk duyuyor. Einstein, düşünebilmek için balığa yalnız çıkmayı planlıyordu.

"Ye" diyor Besso, "Bu kadar balığı çektikten sonra dinlenmen gerek."

Einstein, bakışını Besso'nun düzlerine çeviriyor. İki arkadaşı bir süre sessiz kalıyorlar. Kırmızı bir motor dalgalar yaparak, yakınlarından geçiyor. Tekne sallanıyor.

Yemekten sonra, Einstein ile Besso taknenin sıralarını kaldırıp yatıyor, gökyüzünü seyrediyorlar. Bugünlük Einstein, balık tutmaktan vazgeçmiş.

"Michele, bulutlarda neler görüyorsun ?" diye soruyor Einstein.

"Kaçan bir adamı kovalayan bir keçi görüyorum." diyor Besso.

"Pratik bir adamsın Michele." diyor Einstein. Einstein, bulutlara bakıyor ama projesini düşünüyor. Besso'ya düşlerini anlatmak istiyor ama bir türlü açamıyor.

"Zaman kuramın başarı kazanacak." diyor Besso. "O zaman senle balığa çıkacağız, sen de bana kuramını anlatakcaksın. Sonra ünlü olunca, kuramını ilk kez bana bu teknede anlattığını anımsayacaksın."

Einstein gülüyor, bulutlar kahkahasıyla öne arkaya sarsılıyor.

18 HAZİRAN 1905

Roma'nın ortasındaki bir katedralden on bin insan tek sıra halinde dev bir saatin kolları gibi çıkıp kentin dışına doğru uzanıyor. Kuyruk daha da ilerlere kadar gidiyor. Aslında bu sabırlı ziyaretçilerin yönü dışarı değil, içeri doğru. Zaman Tapınağı'na girebilmek için sıralarının gelmesini bekliyorlar. Büyük Saatin önünde diz çökmek için bekliyorlar. Bu tapınağı ziyaret etmek için uzak yollardan, başka ülkelerden gelmişler. Şimdi, kuyrukta tertemiz caddelerde ilerlerken ayakta sessizce bekliyorlar. Bazıları dua kitabını okuyor. Bazıları çocuklarının elini tutuyor. Bazıları incir yiyip, su içiyor. Beklerken zamanın geçtiğinden habersiz görünüyorlar. Saatlerine bakmıyorlar. Saatleri yok. Saat kulelerinin seslerine kulak vermiyorlar. Saat kuleleri de yok. Kol saatleri saat kuleleri yasak. Yalnızca Zaman Tapınağındaki Büyük Saat var.

Tapınağın içinde oniki ziyaretçi Büyük Saatin çevresinde bir çember oluşturmuşlar. Muazzam metal ve cam şeklin üzerinde her biri bir saat başını gösteriyor. Oniki metre yükseklikte asılı kocaman bronz bir sarkaç şamdan-

ların ışığı altında gidip geliyor. Ziyaretçiler, sarkacın her hareketiyle şarkı söylüyor. Şarkıları ölçülü zaman dilimine uygun. Ziyaretçiler hayatlarından düşülen her dakikaya göre şarkı söylüyor. Bu onların adağı.

Büyük Saatin altında bir saat geçince onlar gidiyor, yerlerine başka oniki ziyaretçi geliyor. Yüzyıllardır bu böyle sürüyor.

Çok önceleri, Büyük Saat'ten önceleri zaman ilahi varlıklarla ölçülürdü. Gece gökyüzünde yıldızların ağır ağır hareketiyle, güneşin çizdiği yay ve ışığın değişmesiyle, ayın doğuşu batışı, gelgitler ve mevsimlerle. Zaman, aynı zamanda yürek atışlarıyla, uyku ritmiyle, acıkmayla, kadınların adet dönemleriyle ve çekilen yalnızlığın sürekliliğiyle ölçülüyordu. Sonra, küçük bir italyan kasabasında ilk mekanik saat yapıldı. İnsanlar önce büyülendi, sonra dehşete kapıldılar. Bir insan icadı, zamanın akış miktarını belirliyor, tutkuların aralığını cetvel ve pergellere bağlıyor, hayatımızın anlarını ölçüyordu. Bundan büyü vardı, buna dayanılamazdı. Doğa yasasına aykırıydı bu. Ama saat yine de görmezden gelinemezdi. Ona tapmak gerekiyordu. Mucit, Büyük Saati yapmaya zorlandı. Saat tamamlandıktan sonra öldürüldü, diğer saatler de yok edildi. Arkasından kutsal ziyaretler başladı.

Bazı yönlerden bakıldığında hayat Büyük Saat öncesinde nasılsa öyle devam ediyor. Caddeler ve bulvarlar çocuk cıvıltılarıyla dolu. Aileler, iste pişmiş et yemek bira içmek için biraraya geliyorlar. Genç oğlanlarla kızlar, bir çarşının avlusunda karşılaştıklarında birbirlerine utangaç utangaç bakıyorlar. Ressamlar, evleri, binaları resimleriyle süslemeye devam ediyor. Filozoflar, düşüncelere dalıyor.

Ama her soluk alış, bacakların her hareketi her romantik bakış akılda hapsediliyor. Her eylem, ne kadar küçük olursa olsun artık özgür değil. Herkes biliyor ki, Roma'da belli bir katedralin ortasında birbirlerine zincir ve dişlilere bağlı kocaman bronz bir sarkaç sallanıyor. Kocaman bronz sarkaç hayatlarını ölçüyor. Ve her insan, bir zaman gelip hayatının gevşemiş aralıklarıyla yüzleşmesi gerektiğini, Büyük Saate saygısını sunması gerektiğini biliyor. Her kadın ve her erkek Zaman Tapınağı'na gitmeli.

İşte bu nedenle, herhangi bir günün herhangi bir saatinde on bin kişilik bir kuyruk Roma'nın merkezine tek sıra uzanıyor. Ziyaretçiler Büyük Saat önünde diz çökmek için bekliyorlar. Dua kitaplarını okuyarak, çocuklarının ellerinden tutmuş sessizce bekliyorlar. Sessizler ama için için kabaran öfkelerini de bastırıyorlar. Çünkü ölçülmemesi gereken birşeyin ölçüldüğünü gözlüyorlar. Çok değerli dakikaların ve yılların geçtiğini gözlüyorlar. Kendi buluş merakları ve cüretkarlıklarıyla kapana kısılmışlar. Şimdi hayatlarıyla ödüyorlar.

20 HAZİRAN 1905

Bu dünyada zaman yerel bir olgu. Birbirlerine yakın iki saatin tik takları aynı. Ama birbirlerinden uzak iki saatinkiler farklı. Saatler için geçerli olan bu kural, yürek atışları, soluk alıp vermeler, yüksek çayırlarda esen rüzgarın hareketi için de geçerli. Bu dünyada zaman, değişik mekanlarda değişik hızlarda akıyor.

Ticaret bir zaman birliğini gerektirdiği için kentler arasında ticaret yok. Kentler arasındaki ayrım çok büyük. Bin İşviçre Frangını saymak için Bern'de on dakika gerekirken Zürih'te bir saat gerekiyor. Bu kentler, aralarında nasıl ticaret yapabilir? Buna bağlı olarak her kent yapayalnız. Her kent bir ada. Her kent kendi erikleini, kirazlarını kendileri yetiştirmek, kendi sığırlarını koyunlarını kendilei beslemek, kendi değirmenlerini kendileri inşa etmek zorunda. Her kent kendi başına yaşamak durumunda.

Bazen bir yolcunun kentten kente gittiği oluyor. Allak bllak mı oluyor? Çünkü Bern'de saniyeler alan bir iş Fribourg'da dakikalar, Lucern'de günler tutuyor. Birinde bir yaprağın ağaçtan yere düştüğü sürede başka bir yerde çi-

çekler meyve veriyor. Bir yerdeki gökgürültüsü sesi boyunca başka bir yerde iki insan aşık oluyor. Bir yerde bir çocuğun büyüyüp adam olduğu sürede, başka yerde bir yağmur damlası camdan aşağı süzülüyor. Ama yolcu bu ayrımları fark etmiyor. Bir zaman uzayından diğerine gittiğinde bedeni yerel zaman hareketlerinede uyum sağlıyor. Her yürek çarpması, sarkacın her sallanışı, karabatağın kanat çırpışları uyum içinde olduktan sonra yolcu bir zaman bölgesinden diğerine geçtiğini nasıl anlayabilir? İnsanın arzularının adımları göldeki dalgaların hareketleriyle orantılı olmaya devam ediyorsa yolcu bir şeylerin değiştiğini nasıl fark edebilir?

Yolcu, yalnızca ayrıldığı kentle görüştüğünde yeni bir zaman hükümdarlığına girdiğini fark edebilir. O ayrıldıktan sonra konfeksiyon dükkanının gelişip şubeler açtığını, kızının büyüyüp yaşlandığını ya da kendisi bahçeden çıkarken şarkı söyleyen komşusunun karısının şarkısını şu anda bitirdiğini öğrenebilir. O zaman yolcu uzayda olduğu gibi zamanda da uzaklaştığnı anlar. Hiçbir yolcu çıktığı kente geri dönmüyor.

Bazı insanlar bu yalıtılmışlıktan zevk alıyorlar. En büyük kentin kendi kentleri olduğunu öne sürüyor, başka kentlerle işbirliği yapmanın neden gerektiğini soruyorlar. Fabrikalarının yaptığından daha yumuşak ipek olabilir mi? Meralarındaki ineklerden daha güçlü inek var mı ki? Hangi saat, dükkünlarında satılan saatlerden daha güzel olabilir? Bu insanlar sabahları balkonlarına çıkıyor, güneş dağların üzerinde yükselirken kentin dışına hiç bakmıyorlar.

Diğerleri ilişkiden yana. Arada sırada gelen bir yolcuyu soru yağmuruna tutuyorlar. Geçtiği yerleri, diğer yerler-

de günbatımlarının ne renk olduğunu, insanların boyunu hayvanların büyüklüklerini, konuşalan dilleri flört adetlerini, buluşları soruyorlar. Zamanla meraklılardan biri kendi gözüyle görmek, diğer kentleri keşfetmek için kentinden ayrılıp yollara düşüyor. O da yolcu oluyor. Bir daha hiç geri dönmüyor.

Zamanın yerel olduğu bu dünyada zamının yalıtılmışlığı geniş bir hayat çeşitliliği sağlıyor. Kentlerin birbirine karışmamasıyla hayat bin ayrı yönde gelişebiliyor. Bir kentte insanlar birbirlerine yakın, diğerinde ise mesafeli yaşıyorlar. Bir kentte insanlar halim selim giyinirken diğerinde hiçbir şey giymiyorlar. Bir kentte insanlar düşmanları öldüğünde yas tutarken diğerinde ne düşmanları var ne dostaları. Bazı kentlerde insanlar yürüyor; bazılarında garip keşiflerle buldukları araçlara biniyorlar. Bu ve buna benzer farlılıklar yalnızca yüz kilometrelik bir alanda görülebiliyor. Bir tepenin, bir ırmağın arında çok farklı bir hayat tarzı olabiliyor. Yine de bu insanlar birbirleriyle konuşmuyor, hiçbirşeyi paylaşmıyor, birbirlerinden yiyecek alıp vermiyorlar. Yalıtılmışlığın neden olduğu bolluk yine bu yalıtılmışlıkla kısıtlanıyor.

22 HAZİRAN 1905

Agassiz Lisesinde mezuniyet töreni. Yüz yirmi dokuz oğlan çocuğu beyaz gömlekleri, kahverengi kravatlarıyla mermer basamaklara sıralanmış, güneşin altında başöğretmenin adlarını okumasına bekliyorlar. Ön sırada veliler ve akrabalar gönülsüzce dinliyor, yere bakıyor, iskemlelerini gıcırdıyorlar. Okul birincsi monoton bir sesle konuşuyor. Madalyasını alırken belli belirsiz gülümsüyor, törenden sonra da çalılığa atıyor. Kimse onu kutlamıyor. Çocuklar, veliler, akrabalar, kızkardeşler Amthausgasse ve Aastrasse'deki evlerine veya Bahnhofplatz'ın banklarına doğru kayıtsızca yürüyorlar. Öğlen yemeğinden sonra oturup kağıt oynayarak vakit geçiriyor, şekerleme yapıyorlar. Elbiseler bir başka vesileyle kullanılmak üzere katlanıp kaldırılıyor. Yaz sonunda bazı çocuklar Bern'e veya Zürih'e ünivarsiteye gidiyorlar, bazıları babalarının işinde çalışıyor, bazıları iş aramak için Almanya'ya Fransa'ya gidiyor. Bu olaylar, kayıtsızlıkla, mekanik bir biçimde yapılıyor. Bir sarkacın öne arkaya sallanması gibi. Ya da her hamlesi zorun-

lu olan bir satranç oyunu gibi. Çünkü bu dünyada gelecek sabit.

Bu dünya geleceğin akışkan olmadığı, olayların önünü açmadığı bir dünya. Aksine zaman katı. Kemiksi bir yapısı var. Sosuz biçimde ileriye ve geriye uzanıyor. Geçmişte olduğu gibi gelecekte de fosilleşiyor. Her eylem, her düşünce, esen her rüzgar, kuşların her uçuşu sonsuza dek belirlenmiş.

Standttheater'in büyük solonunda bir balerin sahnede koşup havaya sıçrıyor. Havada bir süre asılı kaldıktan sonra yere iniyor. Saut batterie, saut. Bacaklar makas yapıyor, kollar büyük bir yay çiziyor. Şimdi bir pirouette'e hazırlanıyor. Sağ bacağı geriye gidiyor, bir ayağı üzerinde dönüyor kollar dönüşü hızlandırmak için kavuşturuluyor. Kusursuz. Saat gibi. Dansederken daha iyi süzülebileceğini düşünüyor ama süzülemiyor çünkü hareketleri ona ait değil. Bedeninin yerle veya uzayla her kesişmesi santimin milyonda birine kadar önceden belirlenmiş. Süzülecek yer yok. Süzülmek yer yok. Süzülmek bir belirsizlik anlamına gelecek, belirsizliğe de yer yok. Ve o da sahnede bir saatin karşı konulmazlığıyla dönüyor. Beklenmedik hiçbir adım atmıyor, yere kusursuzca basıyor, tasarlanmamış cabrioles'lerin hayalini kurmuyor.

Geleceğin belirlenmiş olduğu dünyada, hayat odaların açıldığı sonsuz bir koridor. Her harekette bir oda aydınlanıyor. Bir sonraki oda karanlıkta ama hazırlanıyor. Odadan odaya geçiyor, o anda aydınlık odanın içine bakıyor ve yürüyoruz. Önümüzdeki odalarda ne olduğunu bilmiyoruz ama onları değiştiremeyeceğimizi de biliyoruz. Bizler hayatlarımızın seyircileriyiz.

Kochergasse' eczanede çalışan eczacı öğlen tatilinde kentte geziniyor. Marktgasse'deki saatçinin önünde duruyor. Yandaki bir fırından sandviç alıyor; orman ve ırmak yönünde yürümeye devam ediyor. Arkadaşına borcu var ama kendine birşeyler almayı tercih ediyor. Yürürken yeni ceketini pek beğeniyor. Arkadaşına borcunu gelecek yıl ödemeye karar veriyor. Belki de hiç ödemeyecek. Onu kim suçlayabilir ? Belirlenmiş gelecek dünyasında doğru ve yanlış yok. Doğru ile yanlış seçme özgürlüğünü gerektirir. Her hareket zaten önceden seçilmişse seçme özgürlüğü yok demektir. Belirlenmiş gelecek dünyasında kimse yaptıklarından sorumlu tutlamaz. Odalar önceden düzenlenmiş. Eczacı, Burunngasshalde boyunca yürüyüp içine ormanın temiz havasını çekerken bunları düşünüyor. Düşündüklerinden öyle memnun kalıyor ki, kendine bir gülümseme izni veriyor. Nemli havayı içine çekiyor, mutlu oldukça kendini özgür hissediyor. Özgürlüğün olmadığı bir toplumda özgür.

25 HAZİRAN 1905

Pazar öğleden sonra. İnsanlar, Pazar yemeklerini vermiş, Pazar giysileri içinde Aastrasse'de bir aşağı bir yukarı geziniyor ırmağın mırıltısına eşlik eden alçak seslerle konuşuyorlar. Dükkânlar kapalı. Üç kadın Marktgasse'de yürüyor, arada bir durup ilanları okuyor, vitrinlere bakıyor, yavaş yavaş ilerliyorlar. Bir han bekçisi merdivenleri süpürüyor, mermer duvarın önünde oturup gazetesini okuyor, sonra gözlerin yumuyor. Caddeler uyukluyor. Caddeler uyukluyor, havada bir yerlerden bir keman sesi süzülüp geliyor.

Üzeri kitaplarla dolu bir masanın başında, genç bir adam ayakta keman çalıyor. Yumuşak bir parça. Çalarken bir yandan da aşağıya bakıyor, caddeden geçenleri seyrediyor. Yanyana bir çift görüyor. Koyu kahverengi gözleriyle onlara bakıyor, sonra bakışları ilerlere yöneliyor. Hareketsiz. Tek hareket müziği. Müzik odayı dolduruyor. Kıpırdamadan duruyor ve alt kattaki karısıyla bebeğini düşünüyor.

O çalarken, tıpkı ona benzeyen bir adam odanın ortasında avakta keman çalıyor. Öteki adam aşağıdaki caddeye bakıyor, yanyana yürüyen çifti seyrediyor. O keman çalar-

ken, üçüncü bir adam ayakta keman çalıyor. Aslında bir dördüncü, bir beşinci, odalarında ayakta durmuş keman çalan sayısız genç adam var. Sonsuz sayıda melodi ve düşünce var. Ve genç adamların kemanlarını çaldıkları bu bir saat aslında bir saat değil saatler. Çünkü zaman iki ayna arasındaki ışık gibi. Zaman sonsuz sayıda görüntü, melodi, düşünce yaratarak öne, arkaya yansıyor. Bu dünya sayısız kopyaların dünyası.

İlk adam düşünürken diğerlerini hissediyor. Onların müziğini ve düşüncelerini hissediyor. Kendini bin kere tekrarlanıyor gibi hissediyor. Kitaplarla dolu odasının bin kere tekrarlandığını hissediyor. Düşüncelerinin tekrarlandığını hissediyor. Karısından ayrılsa mı? Peki karısının ona Politeknik kütüphanesinde masanın ardından baktığı âna ne demeli? Peki şu kabarık kumral saçları? Öyle rahat edebiliyor mu? Hangi yalnızlık, ona su kemanı çaldırıyor?

Diğerlerini hissediyor. Kendisinin bin kere tekrarlandığını hissediyor. Bu odanın bin kere tekrarlandığını, düşüncelerin tekrarlandığını hissediyor. Hangi tekrar kendisininki. Hangisi gerçek kimliği, gelecekte benliği? Karısından ayrılsa mı? Öyle rahat edebiliyor mu? Hangi yalnızlık, ona şu kemanı çaldırıyor? Düşünceleri her kopyası arasında bin kere gidip geliyor, bir öne bir arkaya çarpıyor; her çarpışta zayıflayarak tekrarlanıyor. Karısından ayrılsa mı? Öyle rahat edebiliyor mu? Hangi yalnızlık? Her yansımada düşünceleri biraz daha zayıflıyor. Öyle rahat edebiliyor mu? Hangi yalnızlık? Soruların ne olduğunu artık güçlükle hatırlayana dek düşünceleri giderek zayıflıyor. Hangi yalnızlık? Boş caddeye bakarak çalıyor. Müziği havada süzülerek odayı dolduruyor, aslında sayısız saatler olan bir saat geçtiğinde, yalnızca müziği anımsıyor.

27 HAZİRAN 1905

Her Salı, orta yaşlı bir adam Bern'in doğu ucundaki taş ocağından Hodlerstrasse'deki taş ustasına taşlar getiriyor. Adamın karısı, büyüyüp evden ayrılmış iki çocuğu, Berlin'de yaşayan veremli bir kardeşi var. Her mesim gri bir yün ceket giyiyor. Hava kararana dek taş ocağında çalışıyor, sonra karısıyla yemek yiyor. Pazarları bahçesiyle ilgileniyor. Salı sabahları da kamyonunu taşlarla doldurup kentte iniyor.

Gelince Marktgasse'de durup un ve şeker alıyor. St. Vincent'in arka avlusunda sessizce oturarak yarım saat geçiriyor. Berlin'e mektup atmak için Postanede duruyor. Caddede insanların yanından geçerken yere bakıyor. Bazıları onu tanıyor. Bakışlarını yakalayıp selamlaşmak istiyorlar. Mırıldanıp yürüyor. Hodlerstrasse'de taşları verirken bile taş ustasının gözlerinin içine bakmıyor. Onun yerine yan tarafa bakıyor. Taş ustasının dostça sohbetine duvara bakarak yanıt veriyor. Taşları tartılırken bir köşede dikiliyor.

Kırk yıl önce okulda, bir Mart öğleden sonrasında sınıfta çişini yapmıştı. Tutamadı. Sonra, oturmaya devam et-

mek istedi ama diğer çocuklar su birikintisini görüp onu odada kovaladılar. Pantolonundaki ıslaklığı gösterip onunla alay ettiler. O gün güneş ışıkları pencereden gelip yere saçılan süt ırmakları gibi bembeyazdı. Kapının yanındaki askılarda iki düzeni ceket asılıydı. Kara tahtaya tebeşirle Avrupanın başkentleri sıralanmıştı. Çekmeceli sıraların üzeri kalkıyordu. Onun sırasının sağ üstünde "Johann" yazıyordu. Hava nemliydi. Buhar boruları yakından geçiyordu. Saatin kocaman kırmızı kolları 2 : 15'i gisteriyordu. Ve çocuklar onunla alay ediyorlar, sınıfta kovalıyorlardı. Kovalarken de "çişli bebek, çişli bebek, çişli bebek" diye bağrıyorlardı.

Bu anı onun hayatı oldu. Sabahları uyandığında o altına kaçıran çocuktu. Caddede insanların yanından geçerken pantolonundaki ıslaklığı gördüklerini biliyordu. Pantolonuna göz atıp bakışını uzaklara kaçırıyordu. Çocukları ziyaretine geldiğinde odasından çıkmıyor, onlara kapı aralığından konuşuyordu. O çişini tutamayan çocuktu.

Peki geçmiş neydi? Geçmişin kesinliği yalnızca bir yanılsamadan ibaret olabilir miydi? Geçmiş, bir kaleydoskop; her esinti, kahkaha ve düşünceden etkilenip yer değiştiren bir görüntüler kalıbı olabilir miydi? Ve heryerde değişiklik varsa, biz bunu nasıl anlayabilecektik?

Değişen geçmişler dünyasında, taş ocağı sahibi bir sabah uyandığında artık altına kaçıran çocuk değil O Mart öğleden sonra da herhangi bir öğleden sonrası. O unutulan öğleden sonra, sınıfta oturuyor, öğretmen adını söyleyince tahtaya kalkıyor, okuldan sonra diğer çocuklarla paten kaymaya gidiyor. Şimdi bir taş ocağı işletiyor. Beş takım elbisesi var. Karısı için nefis porselen takımlar alıyor;

onunla Pazar öğleden sonraları yürüyüşlere çıkıyor. Amthausgasse ve Aarstrasse'de oturan arkadaşlarını ziyaret ediyor. Onlara gülümseyip ellerini sıkıyor. Casino'daki konserlerde sponsorluk yapıyor.

Bir sabah uyandığında...

Güneş kentin üzerinde yükselirken, on bin insan esniyor, tost ve kahvelerini yiyorlar. On bin kişi Kramgasse'nin kemerlerle çevrili avlusunu dolduruyor, ya da Speichergasse'deki işlerine gidiyor veya çocuklarını parka götürüyorlar. Her birinin anıları var: çocuğunu sevemeyen bir baba, hep kazanan bir kardeş, nefis öpen bir sevgili, okul sınavında kopya çekilen an, yeni yağmış karın sonrasındaki dinginlik, bir şiirin yayımlanması. Değişen geçmişler dünyasında bu anılar rüzgarda uçuşan buğday taneleri, gelip geçen düşler, bulutların biçimleri gibi. Bir zamanlar olan olaylar, bir bakışla, bir fırtınayla, bir gecede gerçekliğini yitiriyor. Zaman içinde geçmiş hiç meydana gelmedi. Ama kim bilir ? Geçmişin, güneşin Bern Alpleri üzerinde parıldadığı, dükkancıların satış yaparken şarkılar söylediği ve taş ocağı sahibinin kamyonunu yüklemeye başladığı şu an kadar somut olmadığını kim belibilir.

28 HAZİRAN 1905

"O kadar çok yeme," diyor büyükanne oğlunun omuzuna vurarak. "Benden önce ölürsen gümüşüm kime kalacak. " Aile, Bern'in on kilometre güneyinde, Aare kıyısında piknikte. Kızlar yemeklerini bitirmiş, bir ladin ağacının etrafında birbirlerini kovalıyorlar. Sonra başları dönüp, yüksek çimenlerin arasına uzanıyorlar. Biraz sonra yine birbirlerini kovalıyorlar, yine başları dönüyor. Oğlu ve çok şişman karısı ile anneanne bir battaniyenin üzerine oturmuş, jambon, peynir, hardal sürülmüş ekşi mayalı ekmek, üzüm ve çukulatalı kek yiyorlar. Onlar yiyip içerken ırmağın üzerinden hafif bir rüzgar esiyor. Tatlı yaz havasını içlerine çekiyorlar. Oğlu ayakkabılarını çıkarıp çimende parmaklanı kaşıyor.

Aniden üstlerinde bir kuş sürüsü beliriyor. Genç adam battaniyenin üzerinden fırlayıp ayakkabılarını bile giymeden kuşların peşinden koşmaya başlıyor. Tepenin ardında gözden kayboluyor. Kısa zamanda, kuşları kentten gören başkaları da ona katılıyor.

Bir kuş ağaca konuyor. Kadının biri dallara tırmanıyor, kuşu yakalam üzere tam elini uzatıyor ki kuş daha

yüksek bir dala sıçrayıveriyor. Kadın tırmanmaya devam ediyor. Dala dikkatle çıkıp oturuyor. Kuşa uzanırken kuş tekrar alttaki dala zıplıyor. Kadın ağaçta asılı kalmışken, başka bir kuş tohumları yemek için dala konuyor. İki adam, ellerinde kocaman bir kepçeyle usulca yaklaşıyorlar. Ama kuş öyle hızlı ki. Uçup sürüye katılıyor.

Şimdi kuşlar kentte uçuyorlar. St. Vincent Katedralinin papazı çan kulesine çıkmış, kuşları pencereden içeri kışalıyor. Kleine Schanze Parkı'nda yaşlı bir kadın kuşların bir çalıya konduklarını görünce elindeki kepçeyle usulca yaklaşıyor. Kuş yakalama şansının olmadığını bildiği için kepçesini yere atıp ağlamaya başlıyor.

Düştüğü bu hayal kırıklığında yalnız değil. Her kadın, her erkek bir kuş peşinde. Çünkü bu bülbül sürüsü aslında zaman. Zaman, bu kuşlarla kanat çırpıyor, hopluyor, kıpır kıpır hareket ediyor. Bu kuşlardan birini yakalayıp kafese koydunuz mu zaman duruyor. Zaman bütün insanlar ve ağaçlar ve toprak için duruyor.

İşin aslına bakılırsa bu kuşlar çok nadiren yakalanıyorlar. Kuşları yakalayabilecek enerjileri olan çocukların zamanı durdurma istekleri yok. Çocuklar için zaten zaman ağır geçiyor. Onlar doğum günlerinden yılbaşlarına, andan âna koşturuyorlar. Geri kalan günlerde bu günlerin yeniden gelmesini sabırsızlıkla bekliyorlar. Zamanı durdurmayı delicesine isteyen büyükler ise kuş yakalamak için çok ağır kalıyorlar ve yorgunluktan bitap düşmüşler. Büyükler için zaman ok gibi ilerliyor. Kahvaltı masasında çay içerken geçen bir dakikayı, torun elbisesini çıkaramazken geçen anı, kış güneşi karlardan yansıyıp, müzik odasını aydınlatmasını yakalamak istiyorlar. Ama çok ağır kalıyolar.

Zamanın onların ulaşamayacağı bir yerde zıplayıp uçmasını seyretmekle yetiniyorlar.

Bülbül yakalandığı anlarda, yakalayanlar donananla kendilerinden geçiyorlar. Ailelerinin ve dostlarının verdiği değerin, yüz ifadelerinin, bir ödülün, doğumun yada duygunun verdiği mutluluğun tadını çıkarıyor; tarçın çiçeğinin veya menekşenin tutsak edilmiş kokusunu içlerine çekiyorlar. Yakalayanlar, zamanın donduğu anla kendilerinden geçiyorlar ama kısa sürede bülbülün son nefesini verdiğini, berrak flüt sesli ötüşünün sessizliğe dönüştüğünü, yakalama anının solup yaşamın sona erdiğini görüyorlar.

BİTİŞ

Uzakta bir saat kulesi sekiz kere vuruyor. Patent bürosunun genç katibi başını masadan kaldırıyor, kalkıp geriniyor ve pencereye yürüyor.

Dışarda kent uyanmış. Kadın yemeğini verirken kocasıyla kavga ediyor. Zeughausgasse'deki okullarına giden bir grup çocuk bir futbol topunu birbirlerine atıyorlar ve heyecanla yaz tatilinin söz ediyorlar. Ellerinde boş pazar çantalarıyla iki kadın Marktgasse'ye doğru gidiyor.

Biraz sonra, başmemur kapıdan giriyor, masasına gidiyor, tek kelime etmeden işine başlıyor. Einstein dönüp köşedeki saate bakıyor. Sekizi üç geçiyor. Cebindeki bozuk paralarla oynuyor.

Sekizi dört geçe, daktilo iceri giriyor. Einstein'ı elinde müsvettelerle görünce gülümsüyor. Boş zamanlarında onun birçok makalesini daktilo etmiş. Ne ücret istese hemen veriyor. Sessiz bir adam, yine de arada sırada espriler yapar. Hoş adam.

Einstein kısa müsvetteleri, zaman kuramını veriyor. Sekizi altı geçiyor. Masasına yürüyor, dosya yığınına bakıyor, kitap rafına gidiyor, bir defter alıyor. Dönüp yine pen-

cereye gidiyor. Hava Haziran sonu için çok açık. Yukarda bir apartmanın üzerinden, üzerinde beyaz noktalar bulunan mavi Alp doruklarını görüyor. Daha yukarda, küçük kara bir kuş havada ağır ağır dönüyor.

Einstein, masasına dönüyor, bir an oturuyor, sonra yine pencereye dönüyor. İçinde bir boşluk duyuyor. Ne patentleri gözden geçirmek, ne Besso ile konuşmak, ne de fizik düşünmek istiyor. İçinde bir boşluk duyuyor. İlgisiz, ilgisiz küçük kara kuşa ve Alplere bakıyor.

Duvardaki zar zor seçilen saate göre altıyı on geçiyor. Dakikalar ilerledikçe yeni cisimler de biçimleniyor. Sabahın loş ışığında genç patent bürosu kâtibi, başı masanın üzerinde, iskemlesine kıvrılmış. Son birkaç aydır, zaman üzerine sayısız düşler kurdu. Düşleri, araştırmalarına öncülük etti. Ama düş görmenin sonuna geldi artık. Geceler boyunca düşünülen birçok olası zaman oluşumlarından biri baskın çıkıyor Diğerlerinin olanaksız olduğu anlamına gelmiyor bu. Onlar da belki başka dünyalarda var olabilirler.

Patent bürosu kâtibi Albert Einstein. Düşlerinde yeni dünyalar görüyor. Buralarda zaman ya dairesel, ya da geriye işliyor, yüksek irtifalarda yavaşlıyor ya da bülbül biçimini alıyor.

"Hiçbir romancı, fizikçi veya felsefeci bugüne dek zamanın ne olduğunu ya da ne olabileceği üzerine bu kadar muhteşem bir bakış ortaya koymamıştı"

ISBN 975 447 039 - 1

9 789754 470390

KAPAK RESMİ: SALVADOR

KDV DAHİL
700 000